

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipalvelutyö
2015

Riikka Leino & Janne Salomaa

”MULLA OLIS HUUMEONGELMA, VAIKKA SE OLIS LAILLISTETTU TAI LAITONTA”

– Käyttäjien kokemuksia huumeiden kysynnän ja tarjonnan vähentämisestä

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Sosiaalipalvelutyö

Kevät 2015 | 49 + 4

Ohjaaja Anssi Lähde

Riikka Leino & Janne Salomaa

”MULLA OLIS HUUMEONGELMA, VAIKKA SE OLIS LAILLISTETTU TAI LAITONTA – KÄYTTÄJIEN KOKEMUKSIA HUUMEIDEN KYSYNNÄN JA TARJONNAN VÄHENTÄMISESTÄ”

Tutkimme opinnäytetyössämme huumeiden ongelmakäyttäjien näkemyksiä Suomen huumausainepolitiikasta sekä heidän kokemuksiaan kysynnän ja tarjonnan vähentämisestä. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, koska huumeongelma on lisääntynyt ja monipuolistunut, mutta huumeiden käyttäjät jäävät edelleen kuulematta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Myöskään aikaisempia kotimaisia tutkimuksia aiheesta ei ole tehty kovinkaan montaa.

Tutkimus toteutettiin vuodenvaihteessa 2014 – 2015 haastattelemalla kvalitatiivisella teemahaastattelulla kahdeksaa (8) huumeiden ongelmakäyttäjää. Haastattelut sisälsivät kysymyksiä tarjonnan vähentämisestä eli valvontaviranomaisten kontrollista sekä kysynnän vähentämisestä eli ennaltaehkäisystä ja korjaavasta päihdetyöstä ja yleisistä sosiaali- ja terveyspalveluista. Lisäksi kysyimme haastateltavien suhtautumista Suomen nykyiseen huumausainepolitiikkaan sekä sitä, miten sitä voisi kehittää.

Tutkimuksen keskeisimmät tulokset viittaavat siihen, että ongelmakäyttäjät suhtautuvat hyvin ristiriitaisesti tarjonnan vähentämiseen: suhtautuminen valvontaviranomaisiin vaihteli vihamielisestä ymmärtäväiseen, mutta haastateltavat kertoivat yksimielisesti tarjonnan vähentämisestä olevan enemmän haittaa kuin hyötyä. Haastateltavien mukaan sosiaali- ja terveystoimessa esiintyy tiedonpuutetta ja ennakkoluuloja, mutta parhaimmillaan kysynnän vähentäminen koettiin päihteettömyyttä tukevana. Tutkimuksen perustella näyttää siltä, että huumeepoliittinen asennoituminen on sidoksissa käyttöhistoriaan: aktiivikäyttäjät kannattivat liberaalia, dekriminalisointiin perustuvaa huumeepolitiikkaa, mutta toipuneet käyttäjät näkivät myös nykyisen kokonaiskieltopolitiikan hyödyt.

ASIASANAT:

Huumeiden käyttö, huumausainepolitiikka, kysynnän vähentäminen, tarjonnan vähentäminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme of Social Services | Social Service Work

2015 | 49 + 4

Instructor Anssi Lähde

Riikka Leino & Janne Salomaa

“I WOULD HAVE A DRUG PROBLEM, EVEN IF IT WAS LEGALIZED OR ILLEGAL – SUBSTANCE ABUSERS’ EXPERIENCES OF SUPPLY AND DEMAND REDUCTION”

The thesis studies substance abusers’ experiences of supply and demand reduction and their views of Finland’s drug policy. The purpose of our research is to get substance abusers’ voice heard by clarifying how the aforementioned means affect substance abusers’ lives. The topic is important because there is little research done on the subject and substance abusers are often marginalized in policy-making. Drug users rarely get sympathetic attention in the media, and therefore our aim is to get their voice and opinions heard.

The research was conducted around 2014 – 2015, by qualitative theme interviews with 8 participants who represented our target group. The interviews consisted of questions considering supply reduction, or mainly supervisory authorities, and demand reduction, which included preventive substance abuse work, treatment and social and health services. The aforementioned themes underlayed our last theme concerning Finland’s drug policies.

The main findings of our research suggest that substance abusers have very conflicting relations with the means of supply reduction: some of the interviewees had hateful comments about supervisory authorities, but other interviewees had more favorable attitudes towards them. On the other hand, the interviewees were quite unanimous that supply reduction has more negative than positive aspects. Considering demand reduction, the interviewees felt that field workers in Basic Services have a lack of training in substance abuse work. The interviewees told that they face lots of prejudice in Basic Services, but in Special Services the treatment is more sympathetic. Lastly, according to our research substance abusers’ views on drug policies seem to be related to their personal history of drug use: active users rooted for liberal decriminalization policy, and recovered users saw the advantages of current drug policy.

KEYWORDS:

Drug use, drug policy, supply reduction, demand reduction

SISÄLTÖ

SANASTO	6
1 JOHDANTO	7
2 SUOMEN HUUMAUSAINEPOLITIikka	9
2.1 Huumausainelainsäädännön lähtökohdat ja perusteet	10
2.2 Huumausainestrategiat ja keinot	13
2.3 Huumepoliittiset toimijat ja päätöksenteko	16
3 HUUMETILANNE SUOMESSA	19
3.1 Huumausainemarkkinat	20
3.2 Huumeiden ongelmakäyttö	24
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN	27
4.1 Kohdejoukon kuvaus ja valinta	27
4.2 Tutkimusaineiston kerääminen	28
4.3 Tutkimusaineiston analysointi	29
5 TUTKIMUSTULOKSET	31
5.1 Käyttäjien kokemuksia kysynnän vähentämisestä	31
5.2 Käyttäjien kokemuksia tarjonnan vähentämisestä	34
5.3 Käyttäjien kehittämissuhteita huumepolitiikkaan	36
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	39
6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	43
6.2 Tutkimuksen ammatillinen arviointi	45
LÄHTEET	47
LIITTEET	50

LIITTEET

- Liite 1. Analyysitaulukko – Pragmaattisen dekriminialisoinnin vaikutukset
- Liite 2. Analyysitaulukko – Ideologisen kokonaiskieltopolitiikan vaikutukset
- Liite 3. Teemahaastattelun kysymysrunko
- Liite 4. Suostumus haastatteluun osallistumisesta

KUVIOT

- Kuvio 1. Paternalismin eri tasot ja niiden perustelut. (Launis 2010, 136–137 mukaillen.) 11
- Kuvio 2. Huumausainestrategiat ja niiden lähestymistavat huumehaittojen vähentämiseksi. (Kinnunen 2007, 60.) 13
- Kuvio 3. Huumausainepolitiikan ulottuvuudet ja joidenkin toimenpiteiden suhteellinen sijainti. Suomen suhteellinen sijainti merkitty kuvion vasempaan alalaitaan. (Sarvanti 1997, 247 mukaillen.) 14
- Kuvio 4. Huumeolitiikan keinot. (Soikkeli 2001, 13; Koskenvuo & Mattila 2009.) 15
- Kuvio 5. Huumeolitiittiset toimijat ja vastualueet. 17
- Kuvio 6. Huumausainemarkkinoiden toimijat. (Perälä 2011, 60; 70.) 21
- Kuvio 7. Teemahaastattelun teemat. 28
- Kuvio 8. Sisällönanalyysin vaiheet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) 30

TAULUKOT

- Taulukko 1. Analysointitaulukko - Pragmaattisen dekriminialisoinnin vaikutukset 50
- Taulukko 2. Analysointitaulukko - Ideologisen kokonaiskieltopolitiikan vaikutukset. 51

SANASTO

Diileri	Huumausaineiden myyjä
EMCDDA	Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (European Monitorin Centre for Drugs and Drug Addiction)
EU	Euroopan unioni
Kamakauppias	Huumausaineiden myyjä
Kolahdus	Äkillinen hyvinolontunne huumausaineen vaikutuksen alettua
Laskut	Olotila huumausaineen vaikutuksen lakattua
Leikkaaminen	Huumausaineen sekoittamista esimerkiksi tomusokeriin myynnistä saadun hyödyn maksimoimiseksi
SM	Sisäasiainministeriö
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
Säätäminen	Yleiskäsite kaikenlaiselle huumausaineisiin liittyvälle toiminnalle: käsittää muun muassa huumeiden hankinnan ja käytön sekä virkavallan pakoilun ja hämäämisen
TENK	Tutkimuseettinen neuvottelukunta
THL	Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos
Vasikointi	Käytön tai huumekaupan paljastaminen virkavallalle
Vedot	Huumausaineen kerta-annos
Vetäminen	Huumausaineiden käyttäminen
Väsääminen	Pitää sisällään niin huumausaineiden käyttämisen, aineiden hankinnan sekä erinäisten käyttövälineiden rakentelun
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

Vaikka päihteet ovat aina kuuluneet osaksi ihmiskuntaa, on huumeisiin suhtautuminen vaihdellut kulttuureittain ja aikakausittain. Myös säätelykeinot ovat olleet toisistaan erilaisia, mutta päihteiden käyttöön on aina liittynyt jonkinlaista kontrollia yhteiskunnan taholta. Useimmiten kyse on yhteiskunnan eliitin pyrkimyksestä monopolisoida aineiden jakelua joko säätelemällä tai muuten rajoittamalla sen saatavuutta. Käyttäjähäastatteluiden (Heinonen 1989) perusteella voidaan kuitenkin todeta, että huumeiden käyttäjiin kohdistuva kontrolli on monipuolista vallankäyttöä, joka on omiaan aiheuttamaan niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalista kärsimystä. (Heinonen 1989, 49; Kinnunen 2008, 1; Onnela 2001, 29.)

Suomen huume politiikka on pitkään pohjautunut kokonaiskieltoon ja yleiseen hyvinvointipolitiikkaan, mutta näiden rinnalle lisättiin haittoja vähentäviä ohjelmia vuosituhannen vaihteessa. Vastakkaisten strategioiden on ajateltu olevan paras keino säädellä huume tilanteetta: tehokkaalla rikoslain täytäntöönpanolla sekä elinolosuhteisiin ja yleiseen hyvinvointiin vaikuttamalla pyritään siihen, ettei huumeille ole kysyntää eikä tarjontaan. (Tammi 2007, 257.) Laadullisen tutkimuksemme tavoitteena on selvittää huumeiden ongelmakäyttäjien näkemyksiä Suomen huumeusainepolitiikasta sekä heidän kokemuksiaan kysynnän ja tarjonnan vähentämisestä.

Tutkimusaiheen valinta perustui omaan mielenkiintoomme, mutta halusimme samalla edistää tasa-arvoa ja yhdenmukaisia oikeuksia. Valitettavan usein ongelmakäyttäjät jäävät kuulematta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, koska huume poliittinen keskustelu näyttää yksipuolisena ja hyvin asiantuntijakeskeisenä. Kuitenkin kaikilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet käyttää äänioikeuttaan, mutta todellisuudessa sosioekonominen asema määrittelee osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Tutkimuksella halusimmekin korjata tätä epäkohtaa tuomalla huumeiden käyttäjien autenttisia kokemuksia näkyvämmäksi.

Opinnäytetyömme tutkimuksellinen osuus toteutettiin vuoden vaiheessa 2014–2015 haastattelemalla teemahaastatteluun kahdeksaa huumeiden ongelmakäyttäjää. Raporttimme muodostuu teoreettisesta tietoperustasta, tulososasta sekä johtopäätöksistä. Tietoperustan ensimmäisessä pääluvussa perehdymme Suomen huumausainepolitiikkaan sekä sen perusteisiin, rakenteeseen ja toimijoihin. Toinen pääluke keskittyy huumeilanteen kuvaukseen huumausainemarkkinoiden ja ongelmakäytön näkökulmasta. Varsinainen tutkimusprosessi ja tulokset avataan tulososassa. Raportin loppuksi arvioimme tutkimustulosten merkitystä, tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä tutkimusvaihe kerrallaan sekä tutkimusta ammatillisesta näkökulmasta.

2 SUOMEN HUUMAUSAINEPOLITIikka

Suomessa on kolme sallittua huumausainetta: kofeiini, nikotiini ja alkoholi (Ikka-la 2001, 132). Kaikki muut keskushermostoon vaikuttavat, psykoaktiiviset aineet ovat luokiteltu laittomiksi huumausainelaisissa (Huumausainelaki 30.5.2008/373). Myös reseptilääkkeet, liuottimet ym. lailliset aineet, valmisteet ja kasvit määritellään huumausaineiksi, mikäli niiden käytöllä haetaan alkuperäisen käyttötarkoituksen sijaan päihdyttävää vaikutusta.

Huumausainelaki ja sen soveltamisala ovat osa laajempaa huume politiikkaa – eli niitä tavoitteellisia ohjelmia ja toimia, joiden tarkoitus on vaikuttaa yksilöiden huumeiden käyttöön ja sen aiheuttamiin seurausilmiöihin (Kontula 1998, 181). Yleistavoitteena on ehkäistä huumeiden käyttöä ja levittämistä siten, että niistä aiheutuvat taloudelliset, sosiaaliset ja yksilölliset vahingot jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Yhteiskuntapoliittisilla toimilla, kansallisella lainsäädännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla:

- ehkäistään huumausaineiden kysyntää ja tarjontaa
- vähennetään huumausaineiden aiheuttamia haittoja
- pyritään saamaan huumeongelmaiset mahdollisimman varhain hoitoon
- saatetaan laittomaan toimintaan syyllistyneet rikosoikeudelliseen vastuuseen. (STM 2015.)

Huolimatta siitä, että yhteiskunnallisia ongelmia on pyritty ratkaisemaan pitkälti kasvatuksellisin ja sosiaali- ja terveystoimittisin keinoin, huume kysymystä lähestytään huomattavaa kontrollipolitiikkaa painottaen. Kaikki huumeisiin liittyvä toiminta on säädetty rangaistavaksi – myös huumeiden käyttö ja hallussapito omaan käyttöön. Lievimmästä huumausainerikoksesta, käyttörikoksesta, voidaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta, mutta uusimman ohjeistuksen mukaan poliisilla ja syyttäjällä on kuitenkin oikeus luopua toimenpiteistä omaa harkintavaltaansa käyttäen. Tällöin teon tulee olla kokonaisuutena

arvostellen vähäinen, eikä käytöstä saa aiheutua häiriötä ja hallussa oleva määrä ei saa olla kerta-annosta suurempi. Myös hallussa oleva aine tai valmiste ei saa olla luokiteltu niin sanottuihin ”koviin” huumeisiin, kuten opiaatteihin, amfetamiineihin tai niiden johdannaisiin. (Kainulainen 2009, 1; Kainulainen 2012.)

Aarne Kinnunen (2008) on kuvannut nykyisin harjoitettua huumausainepolitiikka paradoksaaliseksi: huume-politiikka samanaikaisesti työntää käyttäjiä ulos yhteiskunnasta, vaikka se toisaalta yrittää integroida heitä keskuuteensa (Kinnunen 2008, 107–108). Tuukka Tammen mukaan tämä tarkoittaa käytännössä sitä, ettei ensisijaisesti puututa itse huumeiden käyttöön, vaan käyttötapoihin ja käyttäjien kiinni saamiseen ja heidän rankaisemiseen (Tammi 2002, 263).

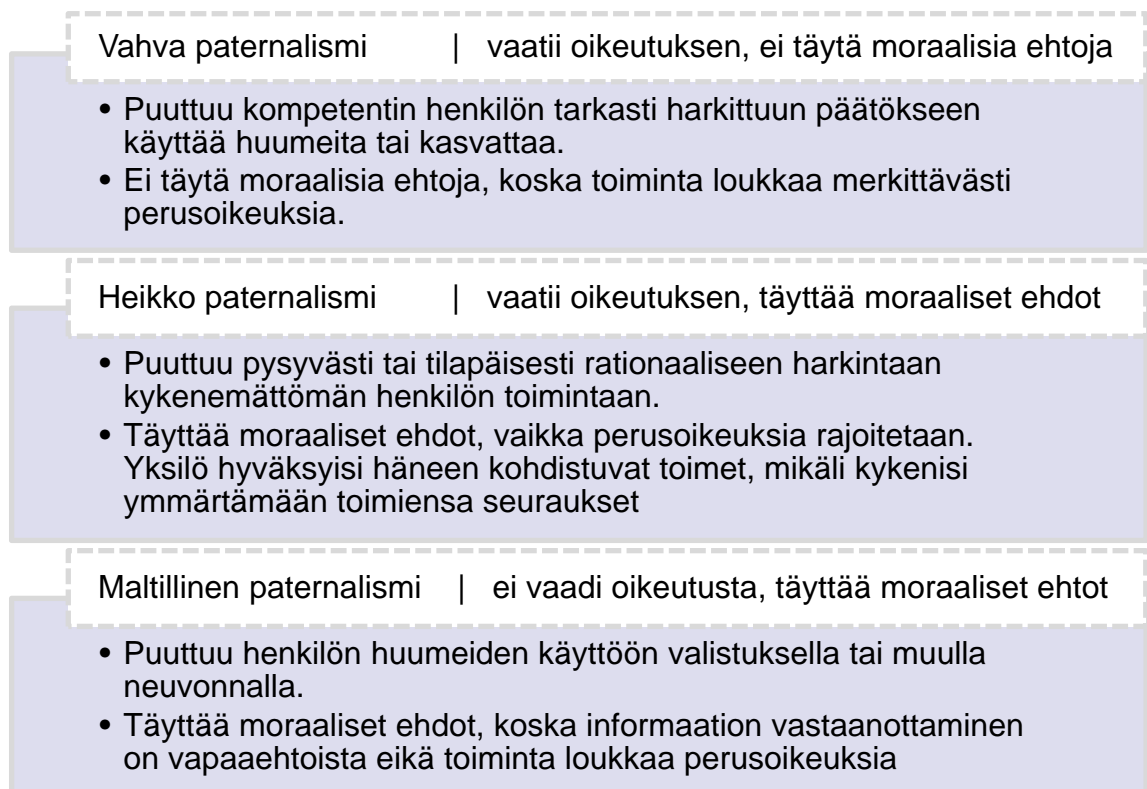
2.1 Huumausainelainsäädännön lähtökohdat ja perusteet

Suomessa yksilön itsemääräämisoikeus sekä oikeus vapauteen ja omaisuuteen on turvattu perustuslailla, mutta valtiolla on myös mahdollisuus pakottaa kansalaiset noudattamaan yleistähtoa yhteisen edun nimissä. Yleistähtö tähtää yleiseen hyvään – ja se määrittääkin niin sanotuksi todelliseksi tahdoksi. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731; Sarvanti 1997, 92-93.) Yleistähtoa ei kuitenkaan pidä rinnastaa kaikkien tai enemmistön tahtoon, koska yksilöt haluavat ristiriitaisia asioita ja valtaväestön halut voivat olla vähemmistöryhmille haitallisia (Keinänen 2014, 31).

Yleistahdon yhteydessä myös tarpeet erotellaan halusta, koska halut saattavat olla tarpeettomia ja haitallisia, kun taas tarpeet mielletään absoluuttiseksi ja välttämättömiksi eloonjäämisen kannalta (Sarvanti 1997, 236). Ihmisarvoisen elämän ajatellaan edellyttävän vapautumista kaikista haluista, sillä ne orjuuttavat yksilöä enemmän kuin lisäävät onnellisuutta. Monien valistusfilosofien mukaan juuri kyky hallita omia halujaan toimii todellisen vapauden perustana. Mikäli yksilö ei itse ymmärrä omaa parastaan tai hallitse halujaan, hänet voidaan ”pakottaa olemaan vapaa”. (Keinänen 2014, 32.)

Kun yksilön perusoikeuksiin puututaan hänen omaan hyvinvointiinsa, onnellisuuteensa tai etuunsa vetoamalla, toimia voidaan pitää paternalistisina eli hol-

hoavina (Dworkin 2014). Paternalistisen väliintulon pääasiallisena tarkoituksena on suojella yksilöä vahingoilta, joita hän joko tietoisesti tai tietämättään uhkaa itselleen aiheuttaa. Paternalismin eri tasoja määritellään sen mukaan, miten vahvasti yksilön autonomiaan ja perusoikeuksiin puututaan, kuinka oikeutettua toiminta on ja täyttääkö se moraalisten ehtojen perusteet. (Launis 2010, 136–137.)

Kuvio 1. Paternalismin eri tasot ja niiden perustelut. (Launis 2010, 136–137 mukailten.)

Toiminnan oikeutta ja vääryyttä arvioidaan tavallisesti sen tuottaman hyödyn perusteella. Hyötyetiikka eli utilitarismi on moraaliteorian muoto, missä hyvinvoinnin maksimointi toimii moraalisten valintojen perustana: teon tulee tuottaa mahdollisimman suuri määrä onnellisuutta mahdollisimman monelle ihmiselle. (Sarvanti 1997, 96). Teon oikeudellisuus riippuukin siitä, tuottaako se enemmistölle haittaa vai hyötyä. Koska yksilön tai vähemmistöryhmien ääniä ei huomioi-

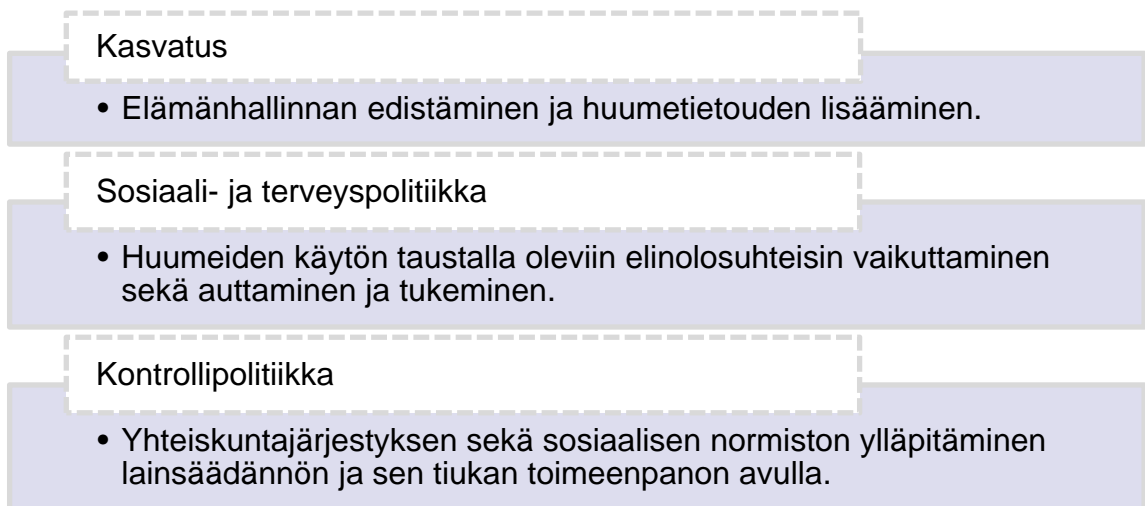
da, lainsäädännön moraaliset perustelut voivat olla puutteellisia tai täysin perusteettomia.

Mikäli huumausainelainsäädännöllä tavoiteltavat edut halutaan eritellä, niin terveydellisillä perusteilla viitataan huumeiden käyttäjään, kun taas taloudelliset perusteet viittaavat yhteiskuntaan: kiinnostuksen kohteena ovat käytöstä aiheutuneet rahalliset kustannukset, eikä niinkään yksilö itsessään. Sosiaaliset perusteet sijoittuvat näiden väliin. Huumeita käyttämällä yksilö syrjäytyy ja tekee hyläystä yhteiskunnalle, samalla näyttäen huonoa esimerkkiä tuleville jälkipolville. (Sarvanti 1997, 158–164.)

Koska huumeiden käyttäjät edustavat marginaaliryhmää, heidän arvo- ja elämysmaailmansa ovat valtakulttuurista etäällä (Partanen 2002, 25). Laittomia päihteitä ihannoivan kulttuurin mielletään vaarantavan yhteiskuntamme moraaliperustaa rapauttaen ja tuhoten korkeaan työllisyyteen ja veronmaksukykyyn perustuvan hyvinvointijärjestelmän. Aarne Kinnusen mukaan nykyinen kokonaiskieltopolitiikka toimiikin eräänlaisena symbolisena viestinä, jolla halutaan ohjata kansalaisten käyttäytymistä samalla vahvistaen huumevastaisia asenteita (Kinnunen 2008, 43). Kansalaiset ikään kuin mobilisoidaan yhteisen tavoitteen taakse: huumeet eivät kuulu suomalaiseen yhteiskuntaan (Sarvanti 1997, 191).

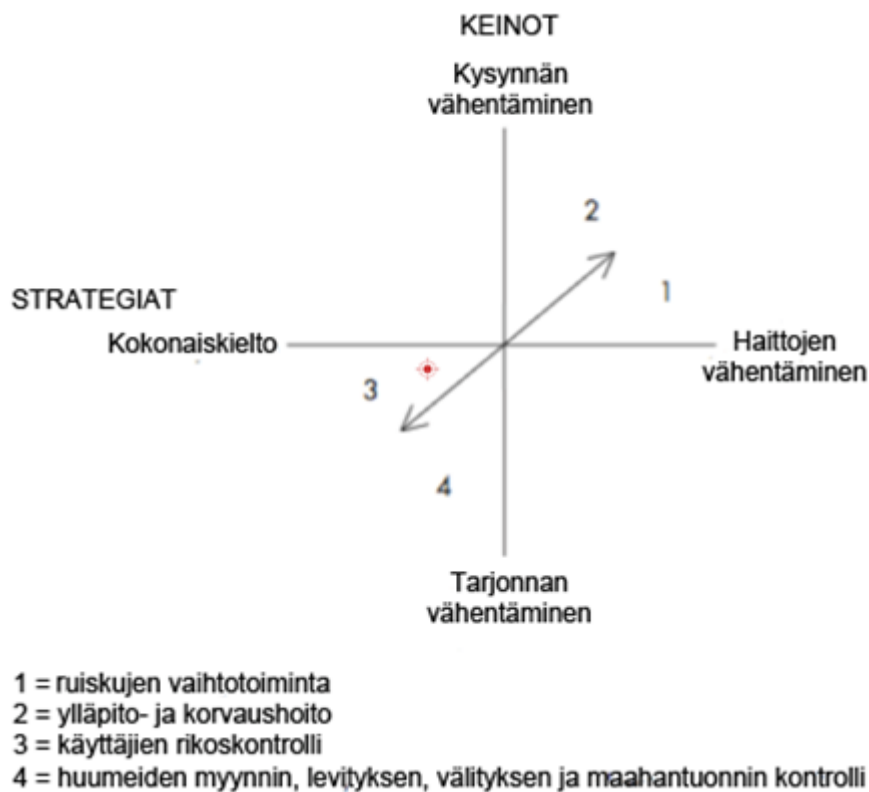
2.2 Huumausainestrategiat ja keinot

Suomen huume politiikka perustuu kansainvälisiin yleissopimuksiin sekä kansalliseen lainsäädäntöön. Virallista huume politiikkaa toteutetaan strategioin – ja ne muodostavat huume politiikan rakenteen toisiaan täydentäville toimille, joilla varmistetaan käytössä olevien resurssien tehokas ja toimiva kohdentaminen. (Soikkeli 2001, 9; EU 2012, 2.) Vaikka huume politiikan tavoitteet ja keinot vaihtelevat ajan ja paikan mukaan, strategiat ovat melko stabiileja (Sarvanti 1997, 201; Kinnunen 2007, 60). Ero strategioiden välillä liittyy siihen, millä keinoin huumeiden käyttöä ja huume haittoja pyritään vähentämään.

Kuvio 2. Huumausainestrategiat ja niiden lähestymistavat huume haittojen vähentämiseksi. (Kinnunen 2007, 60.)

Huumausainestrategioita ja keinoja voidaan myös tarkastella peruslottuvuuk-sien kautta. Strategisista ulottuvuuksista vastakkain ovat kokonaiskielto ja haittojen vähentäminen, joiden keskeinen näkökulmaero liittyy huumeiden käyttäjän määrittelyyn (Tammi 2007, 263). Määritelläänkö huumeiden käyttäjä rikolliseksi vai tukea ja hoitoa tarvitseväksi riskikäyttäjäksi? (Kontula 1992, 11). Tapio Sarvannin (1997) mukaan käytössä olevat keinot riippuvatkin pitkälti vallitsevasta määrittelystä sekä siitä, miten huumeiden käyttöön suhtaudutaan.

Kuvio 3. Huumausainepoliitikan ulottuvuudet ja joidenkin toimenpiteiden suhteellinen sijainti. Suomen suhteellinen sijainti merkitty kuvion vasempaan alalaitaan. (Sarvanti 1997, 247 mukailleen.)

Kokonaiskielloon pohjautuva strategia tukeutuu tarjonnan vähentämiseen eli välitysketjuun katkaisuun (Sarvanti 1997, 247). Tehokkaalla valvonnalla ja ankarilla sanktioilla varmistetaan, etteivät myyjä ja loppukäyttäjä kohta toisiaan. Lainsäädännön tiukka soveltaminen ja toimeenpano toimivatkin sekä pelotteena että hallinnan välineenä, jolla huumetilannetta säädelään: estetään kokeilua, vähennetään huumeiden käyttöä ja aineiden leviämistä sekä saatetaan huumerikolliset edesvastuuseen teoistaan (Soikkeli 2001, 27). Koska tarjonta luo huumemarkkinat, huumevapaaseen yhteiskuntaan pyritään rankaisemalla kaikkia huumekauppaan osallistuvia – niin käyttäjiä kuin muita huumemarkkinoiden toimijoita. Salliva retoriikka tulkitaan helposti huumemyönteiseksi puheeksi, joten haittoja vähentävää huumeepoliittista keskustelua ei juurikaan haluta käydä (Sarvanti 1997, 203).

Haittojen vähentäminen poikkeaa kokonaiskielltopoliitikasta, koska sen keskiös-

sä on ajatus siitä, ettei käyttäjän tarvitse lopettaa huumeiden käyttöä saadakseen apua. Käytön rankaiseminen mielletään tarpeettomaksi toimenpiteeksi, mistä syystä rikosoikeudellinen kontrolli suunnataan jakelukanaviin, eikä loppukäyttäjien. Sanktioiden sijaan huumeiden käytöstä johtuvia haittoja pyritään vähentämään pragmaattisesti esimerkiksi vähäriskisiä käyttötapoja edistämällä sekä käytettyjen aineiden turvallisuutta säätelämällä. (Tammi 2007, 256.) Yhteiskunnallisten toimien tarkoituksena on auttaa huumeiden käyttäjää selviytymään destruktiivisesta käyttövaiheesta mahdollisimman pienin vaurioin (Kinnunen 2008, 133). Terveysneuvonta sekä opioidiriippuvaisille suunnattu ylläpito- ja korvaushoito ovat konkreettisia käytännön sovelluksia haittoja vähentävästä toiminnasta (STM 2012).

Kysynnän vähentäminen (preventio)

- Keino vaikuttaa ihmisten haluun ja tarpeeseen käyttää huumeita
- Kasvatus, valistus, neuvonta, hoito ja kuntous, jälkihuolto sekä yhteiskuntaan sopeuttaminen

Tarjonnan vähentäminen (repressio)

- Keino vaikuttaa välitysketjun toimintaa siten, etteivät myyjät ja loppukäyttäjät kohtaa
- Rikostorjunnasta vastaavat poliisi, tulli ja rajavartiolaitos tiukalla toimeenpanolla

Kuvio 4. Huumepolitiikan keinot. (Soikkeli 2001, 13; Koskenvuo & Mattila 2009.)

Myös kansainvälisissä huumausainestrategioissa painotetaan kysynnän ja tarjonnan samanaikaista vähentämistä. Esimerkiksi YK:n julistuksessa todetaan tämän olevan tehokkain lähestymistapa huumeekysymyksen ratkaisussa, mikäli keinot ovat yhtenäisiä ja tasapainossa keskenään (Soikkeli 2001, 9). Johdonmukainen täytäntöönpano, yhteistyö sekä sen laadukas koordinointi luovat edellytykset kestäväälle huumeepolitiikalle sekä ylläpitävät yhteiskuntajärjestystä ja kansanterveyttä (EU 2012, 4).

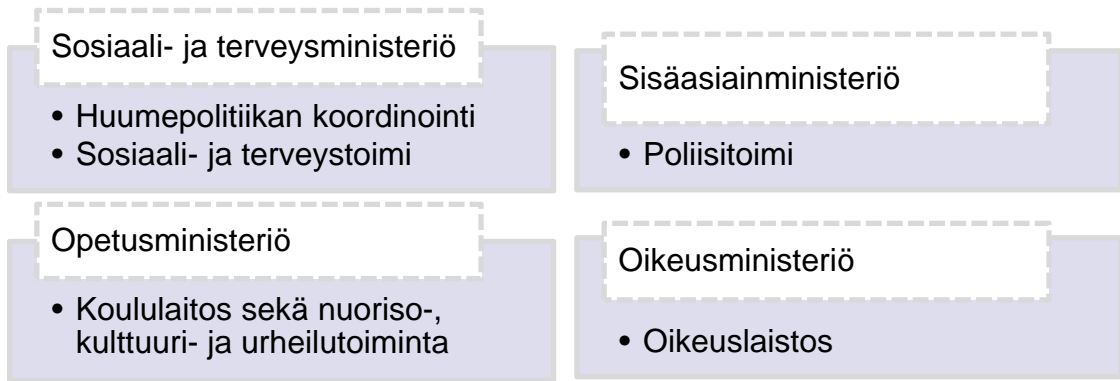
Kansainvälisistä sopimuksista huolimatta valtiot voivat itse päättää huumausainepolitiikastaan. Vain huumeiden salakuljetus ja muu laitton markkinatoiminta on kiellettyä kaikissa EU:n jäsenvaltiomaissa, mutta muutoin huumeekysymystä lä-

hehystään monin eri tavoin. Useissa Euroopan maissa huumeet ovatkin hyväksytyt valitettavana – vaikkakin väistämättömänä – ilmiönä jälkiteollisessa yhteiskunnassa, mutta niiden ongelmallisuutta ei edelleenkään kiistetä. Tavoitteena ei kuitenkaan ole huumevapaa yhteiskunta, vaan tasavertaiset perusoikeudet ja intressit. (Kinnunen 2008, 133; Tammi 2007, 255.) Käyttäjän tulisi voida elää mahdollisimman normaalia elämää sekä olla osallinen yhteiskunnan tarjoamista palveluista, etuuksista ja tuesta.

Vaikka valittuja periaatelinjauksia perustellaan jatkuvasti niiden tuloksellisuudella, niin todellisuudessa huumeiden käytön ja harjoitetun politiikan välillä ei ole löydetty selvää yhteyttä, vaan trendit näyttäisivät olevan samankaltaisia strategiasta ja maantieteellisestä paikasta riippumatta. (Soikkeli 2001, 27; Mikkonen 1992, 194). Valittu strategia joudutaan aina jalkauttamaan erilaiseen huumeitilanteeseen, joten tietynlainen huumeepoliittinen malli ei välttämättä toimi kaikissa maissa. Itse asiassa maan sosiaalinen ja taloudellinen tilanne sekä väestön asennoituminen huumeisiin saattavat olla jopa vaikuttavampia tekijöitä kuin valittu, virallinen politiikka. (Kinnunen 2008, 111.)

2.3 Huumeepoliittiset toimijat ja päätöksenteko

Huumeiden käyttö ja siihen liittyvät lieveilmiöt koskettavat koko yhteiskuntaa, minkä vuoksi niiden hoitaminen kuuluu valtion toimivaltaan ja vastuuseen (Partanen 2002, 21). Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa huumeepoliittikan koordinoimisesta eli siitä, että toisiaan täydentävät toimenpiteet ovat linjassa periaatepäätöksen kanssa (Varjonen 2015, 1). Myös muut hallinnonalat muodostavat omat vastuualueensa ja kaikkiaan neljän eri ministeriön tavoite- ja toimintaohjelmiin on sisällytetty huumeekysymyksen käsittely (Tammi 2007, 257).

Kuvio 5. Huume poliittiset toimijat ja vastuualueet.

Verrattuna esimerkiksi Iso-Britanniaan Suomen huume poliittinen koordinointi on melko heikkoa, minkä takia keskeiset päätökset tehdään ministeriöiden ja hallinnonalojen välisissä neuvotteluissa. Yhteistyöpyrkimyksistä huolimatta valtakunnallinen keskustelu käydään pitkälti sosiaali- ja terveysministeriön ja sisäasiainministeriön hallinnonaloissa, muiden jäädessä pienempään rooliin. (Tammi 2007, 265; Soikkeli 2002, 26). Vaikka päätöksenteon perimmäisenä tarkoituksena on saada aikaan tavoitetta vastaava kompromissiratkaisu, hallinnonalat näyttävät pikemminkin laajentaneen ja vahvistaneen omaa asemaansa järjestelmällisesti: valvontaviranomaiset ovat tehostaneet huumevalvontaa, mutta samalla sosiaali- ja terveystoimintatilat ovat ottaneet haittojen vähentämishjelmat osaksi ennaltaehkäisyä, hoitoa ja kuntoutusta. (Tammi 2007, 265.)

Laskelmointi ja hyötyintressit ohjaavat päätöksentekoa, eli vaihtoehtoisia menettelytapoja arvioidaan niiden ennustettavissa olevien etujen ja haittojen perusteella (Sarvanti 1997, 217). Ilman absoluuttista mittaria tai laskentakaava yhteisymmärrystä on ollut kuitenkin vaikea saavuttaa, minkä takia formaalipolitiikka näyttää "köydenvetona" ilman johdonmukaista strategiaa. Pysyvää erimielisyyttä aiheuttaa niin toimien tarkoituksenmukaisuus kuin asiantuntijuus. Myös erilaiset käsitykset huumeilmiön luonteesta, vakavuudesta ja syistä vaihtelevat eri asiantuntijoiden kesken. (Kainulainen 2007, 3.) Sarvanti esittää, että perimmäinen kysymys kuuluu: kuka määrittelee, mitkä perusteet ovat muita painavampia ja millä oikeudella määrittely tehdään? (Sarvanti 1997, 195–197).

Markku Soikkelin mukaan suomalainen huume politiikka sijoittuu kamppailu- ja koordinoituvaiheen välille, minkä takia välttämättömäksi nähtyjä kompromisseja nimitetään strategiaksi. Kamppailuvaiheessa päämäärät ja keinot ovat epäselviä, ja kiistan keskiö muodostuu ongelman omistajuudesta. Koordinoinnin vaiheessa yhteistyö näyttäytyy näennäisenä, mutta erilaisuus ja työnjako nähdään mahdollisuutena eikä uhkana. Varsinaisen strategian vaiheessa yhdistävä tavoite on löydetty yhteisymmärryksessä, mikä tuo lisäarvoa huume politiikalle ja sen toimeenpanolle. (Soikkeli 2001, 26.)

Päätöksenteon erikoistumista perustellaan tavallisesti sen tehokkuudella ja rationaalisuudella, mutta todellisuudessa huume politiikka kehittyy varsin hitaasti ilman yhdistävää tavoitetta. Näennäisen yhteistyön vuoksi eteneminen tapahtuu sitä mukaan, kun osapuolet saavat näkemyksiään läpi valtioneuvostossa ja eduskunnassa. Vallitseva asetelma luo myös jännitteisen ja kaksijakoisen tilanteen. (Sarvanti 1997, 196; Tammi 2007, 265.) Kaksijakoisuus liittyy Juha Partanen (2002) mukaan siihen, että huumeet ovat ilmiönä tabu: huumeet tuottavat samanaikaisesti mielihyvää, mutta toisaalta ne mielletään vaarallisiksi, saastuttaviksi ja kielletyksi. Tabujen aiheuttaessa vahvoja reaktioita aina torjunnasta pelkoon ja halusta nautintoon, huumeet toimivat tehokkaana poliittisena keppihevosenä (Partanen 2002, 19–20). "Hyvän vihollisen" avulla huomio siirretään pois todellisista ongelmista: syrjäytyminen ja nuorisorikollisuus halutaan yhdistää laittomiin päihteisiin, vaikka ilmiöiden taustalla tiedetään olevan monia muitakin sosiaalisia syitä.

3 HUUMETILANNE SUOMESSA

Huumeiden käyttäjiin kohdistuu tavallisesti yleistäviä asenteita sekä haitallista leimautumista eli stigmaa. Yleinen mielipide käyttäjistä on hyvin negatiivinen ja heistä voidaankin puhua ns. ”kaatoluokkana”. (Salasuo 2004, 42–46.) Huumeisiin ja niiden käyttäjiin liitetään mielikuvia rikollisuudesta, prostituutiosta ja kuolemasta, vaikka todellisuudessa huumeiden käyttäjät edustavat kaikkia sosio-ekonomisia ryhmiä. Vain murto-osa kaikista huumeita käyttäneistä lukeutuu ongelmakäyttäjiin eli niihin, jotka käyttävät pääasiallisena aineenaan amfetamiinia tai opioideja (Ollgren ym. 2014, 498–499). Esimerkiksi viimeisimmässä koko väestölle suunnatussa kyselytutkimuksessa on karkeasti arvioitu, että vuoden 2010 aikana huumeita oli käyttänyt noin 150 000 ja kuukauden aikana 50 000 suomalaista (Hakkarainen ym. 2011, 400). Kuitenkin vain alle prosentti kaikista 15–64 vuotiaista suomalaisista lukeutuu ongelmakäyttäjiin, joita viimeisimmän rekisteritutkimuksen mukaan on 18 000 – 30 000 (Ollgren ym. 2014; Varjonen ym. 2015, 49).

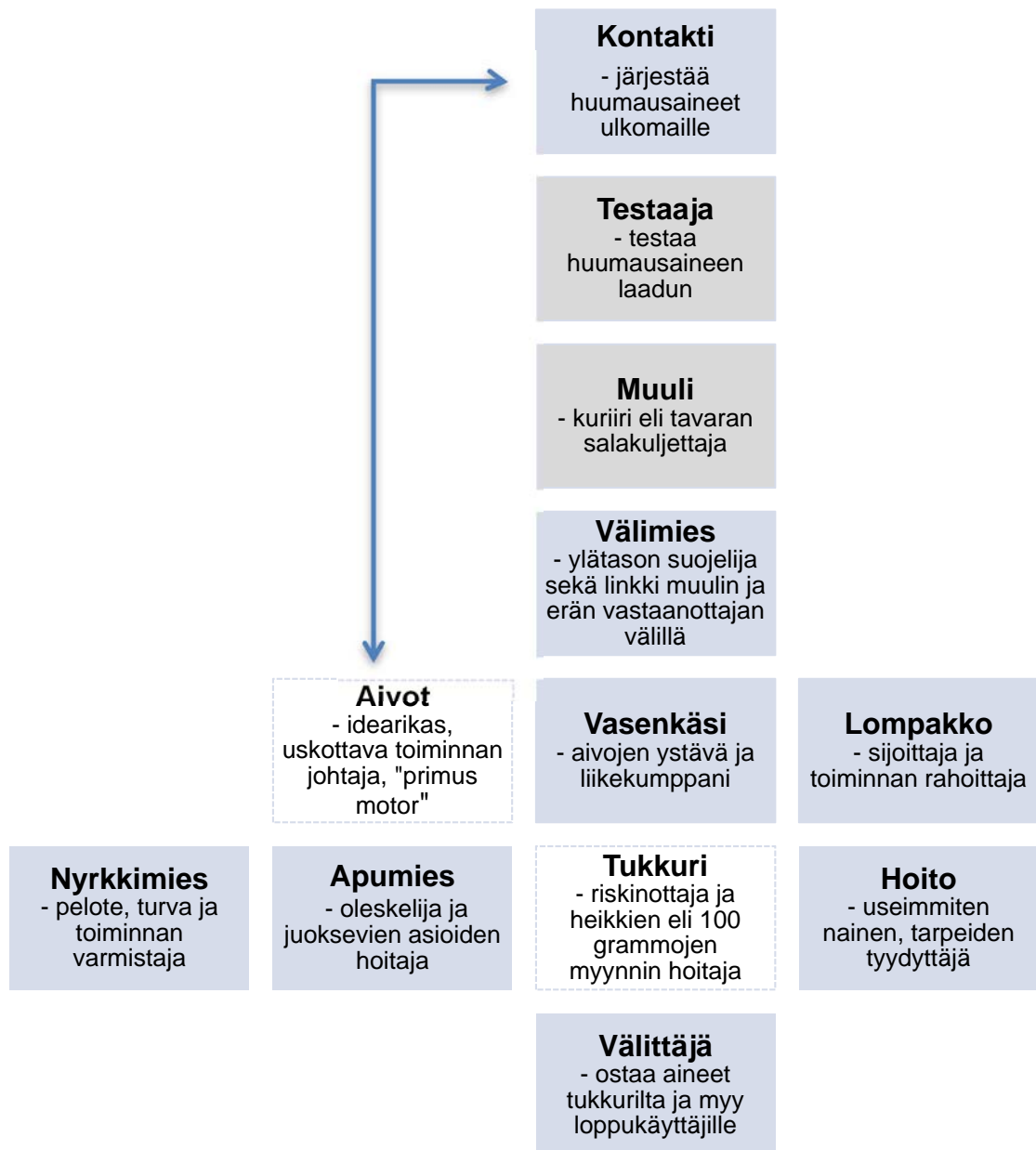
Vaikka huumeiden ongelmakäyttäjät ovat korostuneen huono-osaisia, niin hyvinvoinnin puutteet eivät näyttäydy yhtä merkittävinä käyttäjien itsensä arvioimana. Poikkeavuutta selitetään sillä, että huono-osaisuutta ei voi mitata pelkillä ulkoisilla mittareilla, vaan tärkeintä on yksilön subjektiivinen kokemus. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla haastatellut narkomaanit arvioivat oman elämänsä vaikuttamismahdollisuudet erittäin hyväksi (1,3) viisiportaisella asteikolla (-2..2), mitä voidaan tilastoista päätellen pitää yllättävänä: työttömiä oli 79 % kaikista haastatelluista ja peruskoulun suorittaneita noin kolme neljästä. Myös kolme neljästä haastateltavasta ilmoitti pääasialliseksi toimeentulokseen sosiaaliturvan, kun taas huumeikauppa tai muu laiton toiminta toimi lähes joka kuudennen päätulonlähteenä. Terveydellisistä ongelmista korostuivat erityisesti mielenterveyshäiriöt ja veriteitse tarttuvat taudit. Asuntolassa tai ilman pysyvää osoitetta kertoi asuvansa neljännes haastatteluista. (Tammi ym. 2011, 47.)

3.1 Huumausainemarkkinat

Huumausainerikollisuus on tyypillistä piiloon jäävää rikollisuutta, minkä takia huumeiden käyttö ei tavallisesti tule viranomaisten tai muiden tahojen tietoon. Turvatakseen käyttönsä jatkuvuuden käyttäjät pyrkivät pysyttelemään valvonnan ulottumattomissa. Salailua vahvistaa myös yhteiskunnassa vallitseva narcofobinen ilmapiiri ja leimautumisen uhka. Paljastumista yritetään välttää monin eri keinoin, sillä pelko kiinnijäämisestä aiheutuvista seurauksista on voimakas. (Kainulainen 2008, 19–21.) Esimerkiksi pelko huumeiden käytön rajoittamisesta voi olla tekijä, minkä takia apua ei uskalleta hakea tai ottaa vastaan. Myös viranomaisten asenteet ovat kielteisiä, pois työntäviä (Kuussaari 2006).

Huumemarkkinoiden rakennetta on totuttu tavallisesti kuvaamaan pyramidimaisella mallilla, mutta markkinat jäsentyvät pikemminkin tasoiksi selkeään organisaatorakenteen puuttuessa (Pearson & Hobbs 2001, vi). Käskytyshalua tai muuta tehtävänjakoa ei ole selvästi määritelty, vaan toiminta vaikuttaa hyvin sekavalta ja huonosti johdotetulta: yhteydenpito on liiallista tai liian näkyvää, eikä rahaa ole (Perälä 2011, 64). Vaikka osa järjestäytyneen rikollisuuden tunnusmerkeistä puuttuu, yhtymäkohtia on löydettävissä esimerkiksi siinä, miten huumausainemarkkinoiden tasot järjestyvät hierarkkisesti.

Huumemarkkinoiden ylimmän tason keskiössä on Aivot, joka vastaa huume-kaupan suunnittelusta, koordinoinnista ja keskeisten kontaktien järjestämisestä. Keskitasolla toimivien Tukkurien toimenkuvaan kuuluu huumausaine-erän muuttaminen rahaksi – ja heitä pidetään huumemarkkinoiden tärkeimpinä toimijoina. Hyvät tukkurit nauttivatkin suurta arvostusta, sillä tukkuri tuottaa taloudellisen voiton ylemmälle tasolle sekä samalla toimii jakelukanavana alemman tason grammadiilerille ja käyttäjälle. Rahan ansaitseminen tai muu oman edun tavoittelu toimivat usein toimintaa ohjaavina motiiveja, mutta jännityksen ja sosiaalinen arvostuksen tavoittelemisen voivat myös houkuttaa huume-kaupoihin. (Perälä 2011, 31; 224.)

Kuvio 6. Huumausainemarkkinoiden toimijat. (Perälä 2011, 60; 70.)

Koska hallitsemattomuuden mielletään vaarantavan huumemarkkinoiden toimivuuden, toiminnan tulee olla sitä varovaisempaa, mitä ylemmällä tasolla toimitaan. Hallitsemattomuus viestii myös ei-toivotuista ominaisuuksista. Esimerkiksi amfetamiinia voidaan käyttää monin eri tavoin, muttei koskaan suonensisäisesti, sillä se viittaa riippuvuuteen ja heikkouteen. Ylemmän ja keskitason toimijat haluavatkin tarkoituksella tehdä selvän pesäeron alimmalla tasolla toimiviin ongelmakäyttäjiiin. Vaikka hierarkkista kastijärjestelmää ylläpidetään varaukselli-

sella, jopa halveksivalla suhtautumisella, voidaan alinta kastia käyttää kuitenkin pienimuotoisissa tehtävissä, kuten huumeiden testaamisessa. Tätä suurempia rooleja heille harvemmin myönnetään, sillä "addiktiin ei voi luottaa". (Perälä 2007, 134–135.)

Toisinaan eri tasojen sekä tasojen sisäisten ryhmien välille syntyy kiistaa revii-reistä: kuka saa tehdä kauppaa ja missä? Uhkailu ja omien markkina-alueiden valtaus ei ole mitenkään poikkeuksellista, vaan hyvistä paikoista ja kontakteista käydään kilpailua sosiaalisen ja rahallisen hyödyn maksimoimiseksi (Perälä 2011, 58). Luotettava kontakti toimii myyntitoiminnan valttikorttina, sillä hänen kauttaan huumausaine-erä järjestetään ja tuodaan maahan (Perälä 2011, 61). Tasalaatuiset, varmat ja nopeat toimitukset tuovat kilpailuetua muihin toimijoihin sekä pitävät asiakaskunnan tyytyväisenä (Junninen 2006). Pysyvien asiakas-suhteiden vaaliminen onkin kaikkien osapuolten intressi, sillä ostaja luo edellyt-tykset myyntitoiminnalle, kun taas myyntitoiminta toimii ostajan halujen välinee-nä. Kauppasuhde pyritäänkin solmimaan harkiten – ei velaksi, eikä hinnasta tinkien. (Perälä 2011, 130.)

Myös huumausainemarkkinat noudattavat laillisten markkinoiden tapaan talous-tieteen lainalaisuuksia: kysynnän ja tarjonnan väliseen suhteeseen vaikuttavat ajan, paikan ja ympäristön muutokset (Zaitch 2002, 82). Esimerkiksi suuren huumausaine-erän takavarikointi laskee aineen saatavuutta katukaupassa, minkä seurauksena hinnat nousevat kysynnän ylittäessä tarjonnan. Ilmiö on havaittavissa myös kansallisella tasolla, sillä yksi Subutex-tabletti maksaa Poh-jois-Suomessa noin 70–100 euroa enemmän kuin pääkaupunkiseudulla (Varjo-nen ym. 2015, 130; YLE 2015). Myös myyjän ja ostajan välinen suhde sekä myytävän huumausaineen laatu vaikuttavat markkinoihin (Perälä 2011, 199).

Henkilökohtaisen hyödyn tavoittelemiseksi huumausaine-erän laatu heikkenee sen siirtyessä tasolta ja toimijalta toiselle. Loppukäyttäjälle päätyykin kaikista jatketuimmat aineet, joita on voitu "leikata" useampaan kertaan esimerkiksi to-musokerilla tai lääketalkilla. Vuonna 2013 katukaupassa tavatun amfetamiinin keskipitoisuudeksi mitattiin 16 prosenttia, mutta pitoisuudet vaihtelevat 0-99-1 % välillä (Perälä 2011, 74; 124; Varjonen ym. 2015, 131.) Asiakaskunnasta riippu-

en jotkut huumausaineet ovat jatkettumpia kuin toiset: Suomessa harvinaista ja huomattavan kallista kokaiinia ”leikataan” harvemmin, koska kokaiinin loppukäyttäjien maksukyky on verrattain hyvä ja he vaativatkin korkeaa laatua ostamaltaan tuotteelta (Yle 2015, Pearson & Hobbs 2001, 22).

Rahoitus huumeiden käyttöön järjestetään laillisin ja laittomin keinoin. Monet Jussi Perälän (2011) haastattelemista huumeiden käyttäjistä ovat myös kertoneet harjoittaneensa vaihdantataloutta rahoittaakseen henkilökohtaisen käyttönsä. Tällöin raha ei vaihda omistajaa, vaan kauppaa käydään tavaroilla tai niihin rinnastettavilla asioilla, kuten palveluksilla ja työtarjouksilla (Dwyer 2011, 28; Perälä 2011, 205.) Toisaalta huumemaailman kuuluu myös veljeyden kulttuuri, eli kauppatavarasta ei välttämättä peritä hintaa, vaan aineita ”väsätään” yhdessä. Yhdessä tekeminen ja oleminen korostavatkin yhteenkuuluvuutta ja häivyttää kaupallisuuden tunnetta. Toiminnan tarkoituksena saattaa myös olla oman edun tavoittelu, jolloin kaverisuhteesta halutaan edetä kauppasuhteeseen tai nykyinen asiakas halutaan saada tuntemaan itsensä erityiseksi (Perälän 2011, 99).

Kiinnijäämisen välttämiseksi huumeita pyritään käyttämään mahdollisimman hallitusti: rauhallisissa oloissa, sisätiloissa ja aineet hankitaan tutuilta käyttäjiltä tai muilta varmoiksi tiedetyiltä tahoilta (Kainulainen 2009, 20–21). Mikäli tämä ei onnistu ja käyttöhalut ovat liian voimakkaat, turvaudutaan usein ”kamakauppiaisiin” eli henkilöihin, jotka hoitavat huumeiden myyntiä työkseen tai pääasiallisena toimeentulonaan (Perälä 2011, 20). Toisaalta teknologian kehitys on mahdollistanut sen, että ”kamakauppiaisiin” ei tarvitse turvautua, vaan huumausaine-erät voidaan tilata suoraan kotiovelle Internetin välityksellä (Varjonen ym. 2015, 125).

Kiinnijäämisen riski kasvaa sitä mukaa, mitä ryhmämuotoisempaa toiminta on. Myös nuori-ikä ja aikaisempi rikoshistoria kiinnittävät helpommin virkavallan huomion (Kainulainen 2009, 19–21). Tasapainoilu alakulttuurin ja yhteiskunnan välillä vaatii kekseliäisyyttä ja valheita, mutta liiallinen ”säätäminen voi koitua käyttäjän kohtaloksi. Huumeiden käyttäjät usein ”vasikoivat itsensä kiinni” eli

sekoilevat huumepäissään: "Kun on vauhti päällä niin tulee se vauhtisokeus", kertoo Jussi Perälän haastattelema poliisin edustaja (Perälä 2011, 151).

3.2 Huumeiden ongelmakäyttö

Huumeiden käytön aloittamista voidaan selittää ja tulkita monin eri tavoin, eikä siitä vallitse yksimielisyyttä edes tutkijoiden tai käyttäjien keskuudessa. Onko huumeiden käyttö yksilön vapaa valinta vai yksilön perimän tai ympäristön tuottamana sairaus? Aloittamista voidaan myös tarkastella olosuhteiden uhrin tai synnin näkökulmasta. (Partanen 2002, 33.)

Vaikka käyttöön johtaneet syyt ovat aina yksilöllisiä, ongelmakäytön mielletään olevan tavallisesti yhteydessä säätelyn heikentymiseen: mitä heikommaksi säätely muuttuu, sitä hallitsemattomampaa käytöstä tulee (Hakkarainen 1992, 131). Riippuvuuden saadessa ongelmakäytön piirteitä huumeiden käyttäjän tärkeimmäksi tavoitteeksi nousee saannin jatkuvuus sekä vieroitusoireiden ja "laskujen" välttäminen. Myös käyttötavat muuttuvat usein terveydelle haitallisimmiksi, eli huumeita aletaan käyttää pistämällä ja siihen yhdistetään sekakäyttöä. (Salasuo & Rantala 2002, 44–45.) Vaikka mahdollisista riskeistä ja ei-toivotuista seurauksista oltaisiin tietoisia, niin toiminta saattaa olla hyvinkin välinpitämätöntä. Likaisia neuloja ja muita välineitä käytetään keskenään, eikä käyttöturvallisuus ole muutenkaan kovin kaksinen.

Viimeistään siinä vaiheessa, kun "pää ei kestä vetämistä", hallittu sekakäyttö muuttuu hallitsemattomaksi. Tällöin huumeiden käytöllä ei tavoitella enää mielihyvää, "kolahdusta", vaan aineilla pikemminkin ylläpidetään normaalia olotilaa (Perälä 2011, 106). Sopivalla annostuksella säädellään psyykkistä toimintakykyä, kun taas fyysistä toimintakykyä säädellään eri aineilla ja käyttömäärillä (Peltoniemi 2012, 36).

Toistuvat epäonnistumiset saattavat passivoida ja heikentää uskoa omiin mahdollisuuksiin, mutta lähes jokaisella on kyky ja valmius muuttua (Koski-Jännes 2008). William Millerin (2008) mukaan juuri kyky toimii muutoksen perustana, mutta yksilöllä on myös oltava halu muuttaa käyttäytymismallejaan. Koettua

halua kasvattaa muutoksen tarpeellisuus, mikä voi liittyä esimerkiksi huoleen omasta tai kanssaihminen terveydestä tai muihin käytön tuomiin ei-toivottuihin vaikutuksiin. Yksilön henkinen kypsyyt ja muutoksen otollisuus kasvattavat valmiutta muutokseen. Kun kyky ja halu ovat oikein suuntautuneita ja muutosvalmiuden tunne on kypsä, huumeiden käyttäjä voi tehdä päätöksen muuttua ja luopua entisistä käyttäytymismalleistaan. (Koski-Jännes 2008; Miller 2008, 33–34.)

Muutosvoima huumeiden käytön lopettamiseen syntyy ihmisestä itsestään – toisin sanoen ulkoiset tekijät saavat harvemmin luotua riittävää painetta toiminnan muuttumiseen. Lopettamispäätöstä selitetään tavallisesti motivaatiolla, mikä syntyy tarpeesta päästä pois kärsimyksestä tai mennä eteenpäin (Koski-Jännes 2008). Ryan ja Decin (2000) itsemääräämisteoriassa motivaatio jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen motivaatioon käyttäytymistä säätelevien motiivien perusteella (Deci & Ryan 2000, 227). Jako määräytyy sen mukaan, pyrkiikö huumeiden käyttäjä lopettamaan huumeiden käytön puhtaasti itsensä vuoksi vai toimii ko palkinto tai rangaistus toimintaa ohjaavana motiivina. Mikäli toiminta perustuu omaehtoisuuteen tuottaa se pidempiaikaista tyydytystä, kun taas muiden tarpeiden tyydyttäminen on vaikutukseltaan lyhytkestoisempaa (Deci & Ryan 2000, 230).

Koska motivaatio kehittyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yksilön sisäistä motivaatiota voidaan tietoisesti herättää, kasvattaa ja vahvistaa osoittamalla ambivalenssia eli ristiriistaa nykyisen ja toivotun tilanteen välillä. Ristiriidan on todettu olevan muutostarpeelle lähes välttämätön asetelma, sillä toiminta tuottaa samanaikaisesti sekä tyydytystä että huolta. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole antaa valmiita vastauksia tai neuvoja, vaan pyrkimyksenä on saada huumeiden käyttäjä itse puhumaan muutoksen puolesta ilman painostusta tai väittelyä (Salo-Chydenius 2010; Koski-Jännes 2008). Ryan ja Decin (2000) mukaan muutoshalu vahvistuu tavoiteltavaan muutokseen, kun se perustuu itsenäiseen päätökseen: olen itse päättänyt, mitä haluan saavuttaa ja miten sen saavutan. Lisäksi sosiaalisen yhteyden ja kompetenssin eli pätevyuden tunteen on ajateltu lisäävän muutoshalua. (Ryan & Deci 2000, 227.)

Mikäli kommunikaatio on autoritaarista tai paternalistista - eli ylhäältä alaspäin saneltua, muutosvastarintaa ilmenee helposti. Muutoksen uhatessa yksilön minuutta, siirrytään helposti puolustuskanalle, sillä ihmisellä on luontainen tarve ja kyky vastustaa tämän kaltaista muutosta (Mustajoki & Kunnamo, 2009). Taivoiteltavan muutoksen tuleekin olla realistinen ja huumeiden käyttäjän arvomaailma ja tarpeita vastaava (Salo-Chydenius 2010). Mikäli odotukset ovat asetettu liian korkealle, on ymmärrettävää, ettei muutostyöskentely ole välttämättä kehitävää tai mielekästä eikä sisäinen motivaatio pysy yllä.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN

Huumeiden ongelmakäyttäjiä voidaan pitää marginaaleista marginaalisimpana ihmisryhmänä. He eivät ole vain yhteiskunnasta syrjäytyneitä – tai sen syrjäyttämiä, vaan yleisesti syrjittyjä myös huumeiden käyttäjien keskuudessa. Koska ongelmakäyttäjien edustama arvomaailma poikkeaa totutusta, heidän etujensa ajaminen saa harvoin vilpittömää tukea yhteiskunnalta.

Tutkimuksellamme pyrimme muuttamaan näitä vallitsevia epäkohtia kuulemalla ongelmakäyttäjiä sekä selvittämällä, miten tarjonnan ja kysynnän vähentäminen koetaan. Lisäksi selvitämme, miten käyttäjät itse kokevat nykyisen huumeepolitiikan ja sen kehittämistarpeet.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

- Miten ongelmakäyttäjät kokevat kysynnän vähentämisen?
- Miten ongelmakäyttäjät kokevat tarjonnan vähentämisen?
- Miten käyttäjät kehittäisivät nykyistä huumeusainelainsäädäntöä?

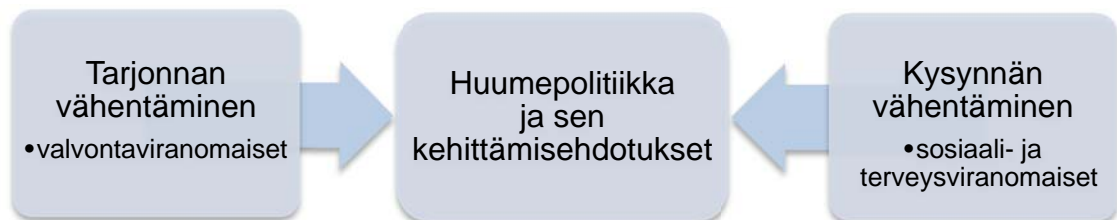
4.1 Kohdejoukon kuvaus ja valinta

Tutkimuksemme perusjoukko muodostuu suomalaisista huumeiden ongelmakäyttäjistä. Perusjoukkoa edustava näyte valittiin eliittiotantaa käyttäen eli tiedonantajiksi valittiin vain ne henkilöt, joilla uskoimme olevan eniten kokemusta tutkittavasta ilmiöstä: pitkä käyttöhistoria ja kokemusta kysynnän ja tarjonnan vähentämisestä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Tällöin kokeilijat ja satunnaiset käyttäjät jäivät perusjoukon ulkopuolelle, sillä tiedonantajiksi valikoituivat vain ongelmakäyttäjät: kuusi aktiivikäyttäjää ja kaksi huumeriippuvuudesta toipunutta, sisältäen myös korvaushoidossa olleet henkilöt. Lisäksi pyrimme siihen, että kohdejoukko olisi ryhmänä mahdollisimman heterogeeninen, eikä se siten edustaisi mitään sukupuolta, elämäntilannetta tai ikäryhmää.

4.2 Tutkimusaineiston kerääminen

Koska tutkimuksemme tavoitteena oli kuvata käyttäjien todellista elämää, katsoimme haastattelun soveltuvan tutkimuksemme tiedonkeruumenetelmäksi. Avoimen vuorovaikutussuhteen välityksellä haastateltavat pystyivät kertomaan omista tulkinnoistaan ja kokemuksistaan mahdollisimman luontevasti. Kasvokkaisessa haastattelutilanteessa viestintä ei myöskään rajoittunut vain sanalliseen viestintään, vaan ilmeet, eleet ja muu kehonkieli sanoittivat tunteita, mitkä muuten saattaisivat jäädä huomioimatta. Lisäksi haastateltavien sitouttaminen tutkimukseen helpottui haastattelun myötä. (Hirsjärvi ym. 2000, 204 - 206.)

Kaikille tutkimukseen osallistuville henkilöille laadittiin erillinen haastattelusopimus, jonka he hyväksyivät ennen osallistumista haastatteluun. Läpinäkyvyyttä edistääksemme haastattelusopimukseen kirjattiin vielä erikseen tutkimuksen aihe, sen käyttötarkoitus sekä tieto- ja yksityisyydensuojaan liittyvät menettelytavat. Tällä halusimme turvata oman selustamme sekä varmistua siitä, että haastateltavat ymmärsivät täysin, mihin olivat suostumassa. Hyvien käytäntöjen mukaisesti haastattelusopimuksesta laadittiin omat kappaleet kaikille osapuolille, sekä meille että haastateltavalle itselleen.

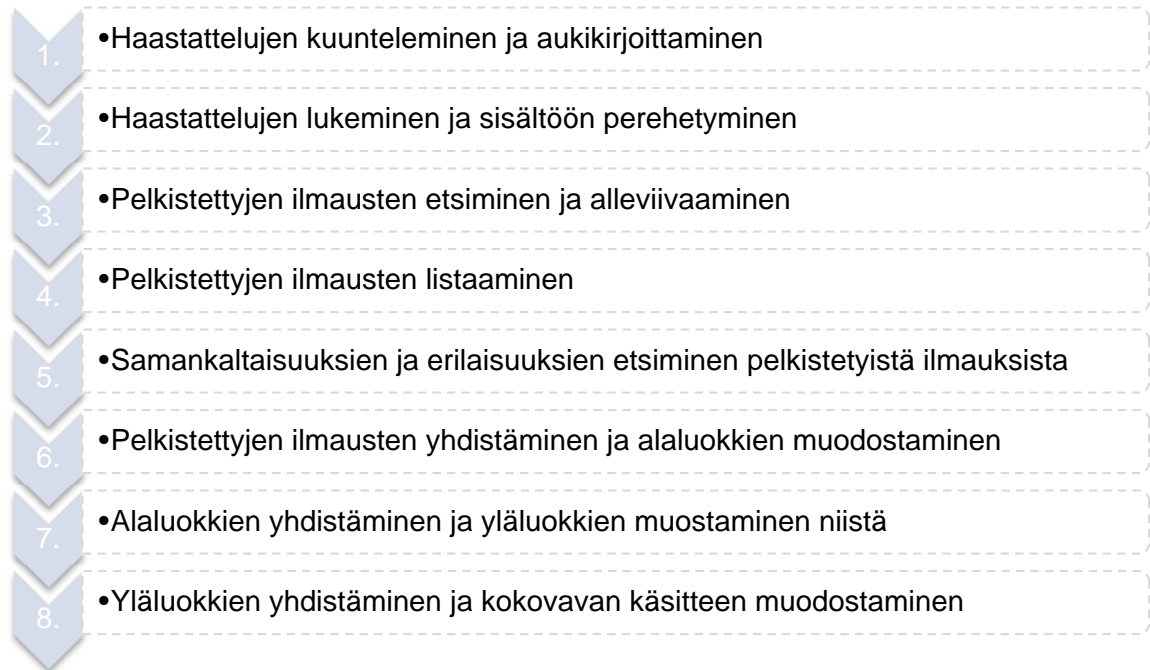
Kuvio 7. Teemahaastattelun teemat.

Haastattelut toteutettiin haastattelurungon pohjalta, jonka aihepiirit olimme valmiiksi laatineet teemahaastattelun mukaisesti. Vain kysymysten tarkka muoto ja järjestys vaihtelivat, mutta muutoin rakenne oli määritelty. Huolimatta haastattelun puolistrukturoidusta luonteesta, haastattelutilanteet muistuttivat todellisuudessa avointa keskustelua. Tällöin haastateltavien omat tulkinnat nousivat entistä enemmän keskiöön, sillä heille annettiin tilaa vastata omin sanoin ilman liiallista ohjailua (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

Tutkimusaineiston analysointia varten haastattelut tavallisesti nauhoitetaan äänitallenteeksi, joka puretaan litteroimalla eli puhtaaksi kirjoittamalla sanasta saan kaikkine haukotuksineen ja täytesanoineen. Kuitenkaan osa (3) tutkimuksemme osallistuneista haasteltavista ei halunnut ääntään tallennettavan, jolloin jouduimme turvautumaan tarkkoihin kenttämuistiinpanoihin. Aineistoltaan suppein haastattelu kesti vain 30-minuuttia, kun taas muut haastattelut olivat pituudeltaan noin 1,5 – 2,5 tuntisia. Riippumatta siitä, mihin muotoon haastattelut tallennettiin, haastattelut purettiin välittömästi haastattelun jälkeen. Tällöin haastattelut olivat vielä tutkijalla tuoreessa muistissa, mikä helpotti aineiston jatkotyöstöä. Avoimen haastattelutyylin vuoksi aineistoa kuitenkin kertyi runsaasti: nauhoitetuista haastatteluista syntyi 50 sivua koneella kirjoitettua tekstiä. Yksityisyyden suojaamiseksi puhtaaksikirjoittaminen tehtiin yleisellä tasolla siten, ettei haastateltavia tunnisteta aineistosta esimerkiksi puheilmausten takia. Nimet ja muut tunnistetiedot poistettiin tai tarvittaessa karkeistettiin tutkimustulosten selkiyttämiseksi.

4.3 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimusaineisto käsiteltiin hyödyntämällä aineistonlähtöistä sisällönanalyysiä. Analysointimenetelmällä tiivistimme aineistoa minkä avulla kykenimme muodostamaan selkeän kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla pystyimme myös kytkemään tutkimustuloksemme aikaisempiin tutkimuksiin ja laajempaan kontekstiin tutkimuksen johtopäätöksissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Aikaisemmin hankittu teoretieto ei kuitenkaan ohjannut aineiston analysointia, vaan päätelmät tehtiin objektiivisesti ja tutkimusperiaatteita noudattaen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95).

Kuvio 8. Sisällönanalyysin vaiheet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Tutkimusaineiston analysointi alkoi auki kirjoitettuun ja tulostettuun haastatteluaineistoon tutustumalla, samalla ympyröiden ja alleviivaten tutkimuksen kannalta merkittäviä ilmauksia. Alustavaa alaluokittelua hahmoteltiin kenttämuistiinpanoihin. Työvaihe muistutti paljon mind-map-työskentelyä, kunnes alkuperäisilmauksia alettiin tiivistää ja siirtämään taulukkoon alaluokiksi. Ensimmäisen luokitteluvaiheen jälkeen muodostimme kokonaisuudesta yläluokkia, mikä toi meitä lähemmäs keskeisimpiä tutkimustuloksia. Viimeinen työvaihe oli kokoavan käsitteen muodostaminen analysointitaulukosta, mikä vaati meiltä tutkijoina tieteellistä sisälukutaitoa.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Käyttäjien kokemuksia kysynnän vähentämisestä

Kenenkään haastateltavan kohdalla kysynnän vähentämisellä ei ole voitu vaikuttaa huumeiden käytön aloittamiseen - korkeintaan siirtäen aloittamisen ajankohtaa. Haastateltavien mukaan heikko vaikuttavuus on johtunut siitä, että nykyinen järjestelmä kohdentuu heikosti: huumeiden käytön taustalla oleviin tekijöihin ei puututa, vaan puuttuminen tapahtuu vasta silloin, kun ”hommat ovat levinneet käsiin”, eli painopiste vaikuttaa olevan korjaavissa toimissa ennaltaehkäisyyn sijaan. Toisaalta osa haastateltavista toi ilmi, että ilman todellista sitoutumista on vaikea saada apua.

"Isoin kysymys on se, et miten tähentkisi ongelmii yhteiskunnassa puututaa. Mitä sen huumeongelmien synnyn takana on" H1

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista haastateltavista toi esiin, ettei huumeiden käyttäjiä tai heidän elämysmaailmaansa ymmärretä kovinkaan hyvin. Tiedonpuutteesta johtuen ihmisten käsitys riippuvuudesta on melko suppea ja vääristynyt: narkomaanit ovat yhtä kuin varasteleva, väkivaltainen ja manipuloiva ihmisryhmä. Huumeiden käyttäjät laitetaan helposti samaan muottiin, eikä monimuotoisuutta ymmärretä. Eräs haastateltava halusikin tietoisesti muuttaa vallitsevaa stereotypiaa käyttäytymällä sosiaali- ja terveystalvueluissa erityisen kohteliaasti osoittaakseen, ettei yleistävä käsitys käyttäjistä ole todenmukainen.

"...on kahta porukkaa: toinen näkee mustavalkosena ja toinen ymmärtää" H1

Tiedonpuutteen ohella ennakkoluuloinen suhtautuminen näyttää vaikuttavan erityisesti palveluiden sisältöön, saatavuuteen ja laatuun. Palvelujärjestelmä on sovitettu enemmistön tarpeisiin, eikä se huomioi kovinkaan hyvin huumeiden käyttäjien erityistarpeita. Haastateltavien mielestä käyttäjiltä vaaditaankin kohtuuttoman paljon suhteessa heidän olemassa oleviin kykyihin ja voimavaroihin. Ilman kunnollista elämäntalvuelua on täysin mahdotonta odottaa täysivaltaista osallisuutta, saati rankaista sen puutteesta. Lisäksi narkomaanin stigma koettiin hyvin leimaavaksi, sillä palveluita voidaan joko rajoittaa tai kieltää kokonaan

huumeiden käytön takia. Lisäksi huumeiden käyttö määritellään helposti asiakkaan ensisijaiseksi ongelmaksi, jolloin muu avuntarve jää mahdollisesti huomioidamatta. Jotkut jopa välttivät tuomasta päihdehistoriaansa esiin paremman kohtaamisen toivossa.

"Just myöhästyin tuolta päihdepsykiatriasta, ni siel läksytettii, ettei saa olla minuuttia myöhässä. Ihan hulluu, et tää on niin minuuttipeliä, ku oma elämä on ihan päin prinkkalaa ajanhallinnan kanssa" H4

Monella haastateltavalla oli myös kokemuksia siitä, että tarjotusta avusta kieltäytyminen johtaa entistä tiukempaan rajoittamiseen ja suhtautumiseen. Haastateltavien mielestä muutokseen ei motivoida pelkästään houkuttelulla, vaan uhkailu sekä seuraamuksilla pelottelu ovat kiinteä osa motivointia. Hyvästä käytöksestä palkitaan, kun taas ei-toivottu käytös johtaa rangaistukseen.

"Ne oli sillee et "sä kieltäydyit kerran korvaushoidosta [...] et luuletsä ansaitsevas apuu", et ihan törkeet." H2

Käyttjähaastattelujen perusteella preventiossa esiintyvä kontrolli vaikuttaa olevan melko hyödytöntä, sillä se ei lisää kovinkaan paljon muutoshalua, vaan aiheuttaa pikemminkin turhautumista ja ahdistusta. Sanktioiden pelossa kulissia ylläpidetään salailulla ja manipuloinnilla. Haastateltavien mukaan ongelmista ei uskalleta puhua rehellisesti, koska sen tiedetään voivan vaikuttaa negatiivisesti saatuun hoitoon sekä etuuksiin ja tukiin.

"Pääsin aina seuloista läpi manipuloimalla niitä eli siit ei ollu mitää hyötyä." H3

Parhaimmillaan kysynnän vähentäminen koettiin välittämisenä ja huolenpitona, mutta kokemus vaati oman voimattomuuden myöntämistä eli sitä, ettei selviä ilman ulkopuolisten apua. Halu muutokseen vaikutti syntyneen sitä mukaan, kun käytön säätely heikkeni ja haittavaikutukset lisääntyivät: "ku laskee plussii ja miinuksii yhtee ni niit miinuksii on [paljon] enemmän" (H4). Haastateltavien kohdalla muutoshalukkuus vaikutti olleen vahvasti sidoksissa huoleen omasta psyykkisestä ja fyysisestä terveydestä - osa jopa kertoi kokeneensa pohjakosketuksen maatessaan sairaalassa. Lisäksi raitistuneet ihmiset ja muut toipuvat lisäsivät sisäistä motivaatiota.

"Ku olin niin huonos kunnos, tajusin et täs on niinku yks vaihtoehto: joko hoidan itteni kuntoon tai sit se on niinku kuolema. Ei jaksanu sitä säätöä enää" H4

"Addiktion myöntäminen mulle oli ensimmäinen askel" H3

Toipumisen ja yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta pitkäjänteisyys ja johdonmukaisuus lueteltiin tärkeiksi tekijöiksi. Sitä vastoin työntekijöiden vaihtuvuus ja ymmärryksen puute heikensivät muutosmotivaatiota, vaikuttaen niin haastateltavan muutoshaluun kuin valmiuteenkin. Käyttäjän autonomian todettiin olevan merkittävässä osassa riippuvuuden käsittelyä, eli haastateltavat haluavat itse olla vastuussa omasta toipumisestaan.

"On tosi hankala et, jos lääkäri vaihtuu, ni välil saattaa olla tosi ihmeellisiä näkemyksiä." H7

Kysynnän vähentäminen oli parhaimmillaan tuki ja turva, "portti normaaliin elämään". Tämä kuitenkin edellytti, ettei haastateltavaa pakotettu lopettamaan käyttöä, vaan hänet kohdattiin kokonaisvaltaisesti. Toisaalta liika ymmärryskään ei saanut suurta kannatusta, vaan haastateltavan mukaan huumeriippuvuutta sekä sen seurauksia täytyy voida käsitellä niiden vaatimalla vakavuudella - sääli, kun ei yksistään paranna. Erityisesti terveysneuvonta ja muu haittoja vähentävä toiminta saivat kiitosta.

"Joissain paikoissa on autettu muiden ehdoilla eikä mun" H7

"Eniten on harmittanu, et jossain paikoissa silittelään vaa päätä. Olisin tarvinnu enemmän jämpätyttä ja sitä et joku sanoo suorat sanat - pitäis puhuu asioista oikeilla nimillä ku sääli ei auta" H3

Haastateltavien mukaan toipuminen ja yhteiskuntaan sopeutuminen tulee tapahtua asiakkaan ehdoilla ja heidän tarpeensa huomioiden. Koska lopettamis päätöksen taustalla olevat tekijät ovat moninaisia, palveluiden tulee myös olla monipuolisia ja helposti saatavilla. Lisäksi useat haastateltavat toivoivat vaihtoehtoisia menetelmiä lääkehoidon rinnalle. Riippuvuuden todettiin olevan moniulotteinen sairaus, joka ei parane pelkästään lääkkein, vaan tuen tulisi olla yhtä monimuotoisia kuin hoidettava sairauskin.

5.2 Käyttäjien kokemuksia tarjonnan vähentämisestä

Tarjonnan vähentämisen tarkoituksena on vähentää huumeiden käyttöä, mutta haasteltavien mukaan jyrkällä repressiolla saatetaan jopa lisätä destruktiivisia kokeilu- ja käyttöhaluja. Riskiryhmään näyttää kuuluvan kapinalliset ja uteliaat henkilöt, joille huumeet toimivat eräänlaisena välineenä saavuttaa tietty status tai "toiseuden" kokemus. Vaikka tarjonnan vähentäminen ei olisikaan lisännyt kokeilunhalua, keinon vaikuttavuuteen suhtauduttiin hyvin skeptisesti haastateltavien keskuudessa. Tiukan repression nähtiin ainoastaan vaikuttaneen siihen, ettei apua uskalleta hakea, koska huumeongelman myöntäminen on nykyisellään vaikeaa. Ainoastaan yksi tutkimukseen osallistuneista näki kokonaiskieltopolitiikan ja sen toimeenpanon pelkästään hyvänä asiana, sillä tehokkaalla valvonnalla on voitu vaikuttaa potentiaalisten käyttäjien lukumäärään

"Mulla olis huumeongelma, vaikka se olis laillistettu tai laitonta" H4

"Jotku on varmaa saanu apua [kontrolliviranomaisilta] mut ite oon aika skeptinen sen suhteen. Itellä ainaki vaa negatiivisesti vaikuttanu käyttö" H6

Vaikka haastateltavilla oli pääosin negatiivisia kokemuksia tarjonnan vähentämisestä, osa koki valvonnan myös positiivisena ja turvallisuutta luovana tekijänä. Myös valvontaviranomaisiin suhtauduttiin yhtä ristiriitaisesti: vähemmistö kertoi poliisien olevan reiluja ja rehtejä, kun taas osa suhtautui lainvalvojiin lähes vihamielisesti. Eräs haastateltava kertoi poliisien toiminnan olevan "outoa ja hajottavaa", millä hän tarkoitti sitä, että tarjonnan vähentämiseen on myös sisällytetty hoidollisia elementtejä hoitoon ohjauksen ja puhuttelun muodossa, jotka lisäävät entisestään hämmennystä ja ristiriitaisia tuntemuksia.

"Poliisit polkee, ku maas makaavaa, ei niit kiinnosta. Ne on putkas ihan paskoi, sairaalois ihan paskoi, ihan sanoinkuvaamattoman törkeetä paskaa" H2

"Lopuks saatetaa sanoo, et "hei sun kantsii lopettaa ei tost tuu mitää", se kontrasti siihen ahdistamisee ja siihen, et halutaa auttaa. Tulee semmonen outo olo. Hajotetaa, [...] murennetaa ihminen" H4

Tutkimustulosten perusteella tarjonnan vähentäminen näyttää vaikuttaneen haastateltavien elämään myös silloin, kun nämä eivät ole olleet suoranaisesti tekemisessä valvontaviranomaisten kanssa. Haastateltavien mukaan tiukka

kontrolli ja sen toimeenpano lisää entisestään negatiivista ”toiseuden” kokemusta, erottaen ja eristäen huumeiden käyttäjät valtaväestöstä. Myös salailu, vaino-
harhaisuus sekä ahdistukseen, pelkoon, syyllisyyteen ja vihaan liittyvät tunteet
liittyvät vahvasti tarjonnan vähentämiseen.

"Lisänny kamaluutta, et mun täytyi muuttaa mun elämää, mut mä en pysty siihen" H4

Haastateltavien mukaan kontrollin kohdentumiseen ovat vaikuttaneet valvontaviranomaisten vahvat ennakkoluulot, eli ”vanhat tutut” joutuivat muita useimmin henkilönkatsastuksen ja muiden kontrollitoimenpiteiden kohteeksi. Julkisia ja nöyryyttäviä kontrollitoimenpiteitä ei mielletty kovinkaan tehokkaaksi tai tarkoituksenmukaiseksi keinoksi: käytössä olevat resurssit huumetorjuntaan suunnataan haastateltavien näkemyksen mukaan väärin, minkä lisäksi virkavallan nykyinen toiminta lisää entisestään negatiivisia tunteita. Lisäksi eräs haastateltava kertoi, että valvontaviranomaisilla tuntuu olevan tarve määritellä huumeiden käyttäjät jatkuvasti syyllisiksi, eikä ainoastaan rikollisiksi.

"Ihan keskel bussipysäkkiä voidaan alkaa tutkia taskuja, jos poliisi tunnistaa. [...] kaikki ihmiset kyttää, helvetin nöyryyttävää" H8

"Ne hirvittävät rikolliset on niitä mitä pitäis ollaa kiinni ku sinne liittyy sotaa ja kuolemaa" H4

Kaikkien haastateltavien mielestä tarjonnan vähentämisellä on voitu vaikuttaa huumeiden käyttöön siten, että huumeiden hankkimisesta on tullut verrattain vaikeaa tiukan säätelyn myötä. Vaikuttavuuden nähtiin kuitenkin häviävän sitä mukaa, mitä enemmän käyttäjä pääsee sisälle ”piireihin” eli osaksi huumemarkkinoiden välitysketjua.

"Onneks huumeiden hankkiminen on vaikeeta" H1

Huumemarkkinoiden toiminnan tukeminen aiheutti moraalista ristiriitaa haastateltavissa. Esimerkiksi eräs haastateltava pohti, miten huumeiden käytöllä rahoitetaan järjestäytyntä rikollisuutta tukien sotaa ja ihmiskauppaa. Myös huumeiden alkuperä ja kemiallinen puhtaus herätti huolta. Tästä syystä monet haastateltavista toivoivatkin valtioin ottavan suuremman vastuun huumeiden myynnistä ja levityksestä.

"Sota on hirveä asia ja ite kyl mietin et ku mä ostin huumeita ni tästä hyötyy joku ihmiskauppias tai sotaloordi" H4

Heikon saatavuuden ohella myös käytön siirtyminen sisätiloihin nähtiin olleen suora seuraus tarjonnan vähentämisestä. Haastateltavat kertoivat hakeutuneensa valvonnan ulottumattomiin turvatakseen toiminnan jatkuvuuden, mutta varsinaiseen käyttöön tämän ei koettu vaikuttaneen. Vain pieni osa haastateltavista myönsi tarjonnan vähentämisen vähentäneen henkilökohtaista "säättöä". Keinon pelotevaikutus vaikutti olleen varsin pieni, sillä useimmiten kyse oli velvollisuuden tai syyllisyyden tunteesta tai järkiperusteista: mahdollisesta kiinnijäämisestä koituvat haitat ylittivät huumeiden käytöstä, hallussapidosta ja välittämisestä saadun hyödyn. Tällöin ulkoinen paine sisäistettiin osaksi sisäistä motivaatiota, mikä lisäsi muutoshalukkuutta huumeettomampaan suuntaan.

5.3 Käyttäjien kehittämisehdotuksia huumeepolitiikkaan

Haastateltavien näkemykset huumekontrollista vaikuttivat riippuneen haastateltavan ajankohtaisesta käytöstä: aktiivikäyttäjät (6) vastustivat tiukkaa rajoittamista, kun taas toipuneet käyttäjät (2) suhtautuivat ymmärtäväisesti, osittain jopa hyväksyvästi heihin kohdistuneisiin rajoittamistoimiin.

"Mä en ymmärrä, minkä takii huumeet on laittomia." (aktiivikäyttäjä)

"Kaikkien päihteiden nauttiminen on turhanpäivästä." (toipunut käyttäjä)

Kuitenkin lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista haastateltavista piti nykyistä kokonaiskieltopolitiikkaa inhimillisesti ja taloudellisesti kestävämmänä, kun taas pragmaattinen lähestymistapa miellettiin tehokkaammaksi ratkaisuksi. Haastateltavien mukaan erityisen ongelmallista on käytössä olevien keinojen vääränlainen kohdentuminen: kysynnän vähentäminen ei painotu riittävästi ennaltaehkäisyyn, kun taas tarjonnan vähentäminen kohdistuu liiaksi alatasen toimijoihin. Lisäksi käytön kriminalisoinnin nähtiin lisäävän konkreettisten sanktioiden lisäksi syrjäytymistä, luokkayhteiskuntamaista jakoa sekä oheisrikollisuutta.

"[Terveysneuvonta] on esimerkiksi ollu varmasti sellanen mitä on vastustettu si- kana mut se on varmasti säästäny miljoonia miljoonia euroja puhumattakaa inhi- millisestä kärsimyksestä" H4

Haastateltavien oli myös vaikea ymmärtää, miksi juuri heidän sairaudestaan on tehty rikos, eikä esimerkiksi alkoholismista. Huumeiden käytön kriminalisoinnin nähtiin vaikuttavan negatiivisesti niin huumeongelman myöntämiseen kuin avun hakemiseen ja sen saamiseen. Tästä syystä monet kannattivatkin huumeiden käytön dekriminalisointia. Osa kannatti jopa huumeiden laillistamista sekä sitä, että valtio ottaisi kokonaisvastuun huumeiden myynnistä. Ideaalitulanteessa ke- nenkään ei tarvitsisi hankkia huumeita epämääräisistä lähteistä, vaan aineiden alkuperä tiedettäisiin ja kemiallinen puhtaus olisi taattu.

"Vois kertoa avoimesti omista ongelmista, mut nyt ku huumeet on laittomia ni se on tosi vaikeeta." H7

"Jengi ainaki tietäis mitä ne vetää, homma ei ainakaa pahenis mun mielestä." H6

Haastateltavien keskuudessa huumeiden käytön dekriminalisointi näyttäytyi oi- keudenmukaisuuden, tasa-arvon ja vapauden kysymyksenä. Dekriminalisoinnin uskottiin ehkäisevän yhteiskunnan eriytymistä, sillä neutraalimman tulkinnan myötä huumeiden käyttäjät saisivat yhtäläisemmät oikeudet kuin valtaväestö, eikä huumeriippuvuutta määriteltäisi enää rikoksena. Monien haastateltavien mielestä yhteiskunnallinen hyöty olisi kaikista suurin silloin, kun huumeet laillis- tettaisiin ja myynti siirrettäisiin valtion vastuulle. Myynnistä saaduin verotuloin voitaisiin kattaa huumeiden käytöstä koituvia haittoja ja kustannuksia sekä pa- rantaa ennaltaehkäisevää työtä. Eräs haastateltava myös ehdotti, että laillista- minen toteutettaisiin ikäperustein: huumeiden käyttö vapautettaisiin täysi- ikäisille kun taas huumetorjuntaan käytettävät resurssit kohdennettaisiin lasten ja nuorten alkavaan käyttöön.

"Olis mahtavaa, jos kokeiltais muita vaihtoehtoja [kuin kriminalisointi], et kaikki tehtäis mahdollisimman läpinäkyväks." H4

"Kaikki ei olis niin luokallista, ketää ei tarvis vahdata ja ihmiset olis saman arvo- sia. [Dekriminalisointi] on tasa-arvokysymys." H2

Haastateltavien mukaan huumeiden käytön dekriminalisointi vaikuttaisi yksittäi- seen käyttäjään pitkälti positiivisesti, sillä kriminalisoinnin haittavaikutukset hä-

viäisivät tämän seurauksena. Monet haastateltavat uskoivat myös stigman heikentyvän dekrimineralisoinnin myötä, mikä helpottaisi syyllisyyden taakka. Käyttäjää ei enää määriteltäisi rikolliseksi, vaan suhtautuminen olisi neutraalimpaa ja heidät mielletäisiin samanarvoisina avuntarvitsijoina. Avoimuuden lisääntyessä huumeiden käyttöä ei myöskään tarvitsisi enää hävetä, vaan huumeriippuvuus luokiteltaisiin samanlaiseksi sairaudeksi kuin mikä tahansa muukin sairaus. Ainoastaan käytön mahdollinen lisääntyminen tai huumeongelman syventyminen luokiteltiin dekrimineralisoinnin negatiivisiksi vaikutuksiksi, mutta senkin uskottiin tasaantuvan alkushokin jälkeen.

"Olis must tärkeetä ajatella et huumeista tulee vääjäämättä osa yhteiskuntaa" H1

Vaikka haastateltavat suhtautuivat käytön dekrimineralisointiin hyvin maltillisesti, huume poliittisen ilmapiiirin nähtiin olevan liian konservatiivinen ja pinttynyt kokonaiskieltopolitiikkaan. Huumeiden käyttäjien koettiin olevan myös liian marginaalinen ryhmä, jotta kukaan kiinnostuisi edistämään käyttäjien asemaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustulostemme perusteella vaikuttaisi siltä, että kysynnän vähentäminen on melko tehoton keino vaikuttaa alkavaan ongelmakäyttöön, mikäli tarjottua apua ei ymmärretä ottaa vastaan. Ilman todellista sitoutumista yksikään järjestelmä ei pysty vastaamaan huumeiden käyttäjien moninaisiin tarpeisiin, vaan ongelma ja oman voimattomuuden myöntäminen toimivat edellytyksenä hoidolle ja tuella. Vaikka huumeiden käyttöön johtaneet syyt ovat aina yksilöllisiä, niin tutkimuksemme mukaan aloittamisen taustalla vaikuttaa olevan ”itselääkinnän” tarve. Huumeita käyttämällä paikataan niin henkistä köyhyyttä kuin sosiaalisten taitojen puutetta: ”kai se oli sellasta itselääkintää (H7).” Vain pieni osa haastateltavista kertoi aloittaneensa huumeiden käytön omasta vapaasta halustaan. Heille maailma ei tuntuvat antavan tarpeeksi, vaan motiivina oli halu kokea tai olla jotain muuta. Uteliailla ja kapinallisilla tarjonnan vähentäminen vaikuttaisikin jopa lisäävän destruktiivista käyttäytymistä.

Tutkimuksemme mukaan tarjonnan vähentämisellä voidaan vaikuttaa huumeiden käyttöön siten, että huumeiden hankkimisesta tulee vaikeaa tiukan säätelyn myötä. Tehokas toimeenpano toimii myös pelotevaikutteena, ehkäisten erityisesti harkitsemattomia ensikokeiluja. Vaikuttavuuden nähtiin kuitenkin häviävän, mitä enemmän käyttäjä pääsee sisälle huumepiireihin. Kun tarvittava verkosto on muodostettu, katutasolla tehtävä toiminta ei näytä vaikuttavan merkittävästi välitysketjun toimintaan. Sitä vastoin huumeiden käyttö ja myynti siirtyy ”maan alle” valvonnan ulottumattomiin ”diilereiden” hallintaan, jolloin huumausaineiden alkuperästä tai kemiallista puhtaudesta ei voida varmistua.

Tutkimustulostemme perusteella huume politiikan suurin heikkous näyttääkin olevan kohdentumisen tehottomuus: painopiste on korjaavissa, viimesijaisissa toimenpiteissä ennaltaehkäisyn sijaan. Huumeiden käyttöön puututaan vasta silloin, kun ”hommat ovat levinneet käsiin”, vaikka tämän tiedetään olevan niin inhimillisesti kuin taloudellisestikin kestäväntöytä. Lisäksi huumeiden käytön kriminalisointi johtaa helposti siihen, ettei apua uskalleta hakea, koska huumeongelman myöntämisestä on tehty kohtuuttoman vaikeaa nykyisellä lainsäädä-

dännöllä. Seuraamusten pelossa kulissia ylläpidetään ja ongelmia vähätellään, sillä harvat haluavat saattaa itseään entistä huonompaan asemaan tai aiheuttaa huolta muissa. Haasteltavat eivät myöskään pitäneet nykyistä kokonaiskieltopoliittikkaa tasapuolisena, sillä huumekontrolli kohdistuu hyvin valikoidusti.

Vaikka yhteiskunnassa korostetaan entistä enemmän suvaitsevaisuutta ja moninaisuutta, niin näkemyksemme mukaan tämä ei ulotu huumeekysymykseen. Suhtautuminen vaikuttaa olevan edelleen hyvin narkofobista ja stereotyyppistä, vaikka vain murto-osa kaikista huumeiden käyttäjistä lukeutuu "nisteiksi" tai "narkkareiksi". Yleistävä ja ennakkoluuloinen suhtautuminen vaikuttaakin olevan välittömässä yhteydessä tiedonpuutteeseen: ei ymmärretä huumeiden käyttäjien yksilöllisyyttä tai heidän elämysmaailmaansa, vaan kaikki lokeroidaan varasteleviksi ja manipuloiviksi rikollisiksi. Lisäksi huumeiden käyttö määritellään helposti ainoaksi tai ensisijaiseksi ongelmaksi, vaikka taustalla tiedettäisiinkin olevan muita tekijöitä.

Nykyinen hyvinvointijärjestelmä on mitoitettu työssäkäyvien tai muiden hyväosaisten mukaan, eikä se huomioi kovinkaan hyvin huumeiden käyttäjien erityistarpeita. Voimavarojen ollessa vähäiset, mahdollisuudet selviytyä yksin ovat varsin heikot nykyisessä palveluvidakossa. Palveluiden hajanaisuus ja kokonaisvastuun puuttuminen näyttäisivät lisäävän byrokraattisuutta ja juoksuttamista. Myös narkomaanin stigma koetaan hyvin leimaavaksi, sillä palveluita voidaan rajoittaa tai kieltää kokonaan huumeiden käytön takia. Jotkut jopa välttävät tuomasta päihdehistoriaansa esiin paremman kohtaamisen toivossa.

Koska rajoittamistoimet kohdistuvat kaikista heikoimmassa asemassa oleviin, tuomio huumausainerikoksesta saattaa panna alulle syrjäytymisprosessiin, jota on hyvin vaikea katkaista jälkikäteen. Omaisuuden ja vapauden menestys eivät ole ainoita seuraamuksia, vaan lisärangaistuksena kiinni jääneelle tehdään erilaisin ulossulkemisen tekniikoin selväksi, ettei häntä kaivata yhteiskunnassa. Ongelmakäyttäjille ikään kuin iskostetaan ajatus omasta epäonnistumisesta ja pahuudesta, minkä varjolla heidät voidaan siirtää helposti syrjään kaikesta yhteiskunnallisesta osallistumisesta.

Myös Markku Heinosen tutkimuksessa haastatellut nuoret kertoivat valvontaviranomaisten puuttuvan alkaneeseen käyttöön kohtuuttomin toimin (Markku Heino 1989). Kontrollitoimiin liittyy nöyryyttäviä ja alistavia elementtejä, jotka lisäävät entisestään katkeruuden ja vihan tunteita. Valvonnan vaikuttavuutta pyritään tehostamaan julkisilla häpeärangaistuksilla, vaikka menetelmästä on muutoin luovuttu rangaistusmenettelyinä. Toki tilannetta on pyritty parantamaan vaihtoehtoisilla seuraamusmenettelyillä – kuten puhuttelulla ja hoitoon ohjauksella, mutta niiden soveltamisesta on hyvin ristiriitaista tietoa. Esimerkiksi Aarne Kinnusen mukaan systeemin kankeus ja kielteiset asenteet vaikuttavat viranomaisten välisen yhteistyön toteutumiseen. Monissa tapauksissa hoidon tarjoamista ei edes koeta mielekkääksi, vaan suurin osa tutkimukseen osallistuneista poliiseista koki, etteivät huumeiden käyttäjät hyödy annettavasta hoidosta. Tavallaan huumeiden ongelmakäyttäjät nähtiin ”menetettyinä tapauksina”, jotka pyrkivät käyttämään hyväksi hoito- ja palvelujärjestelmää erilaisten etuuskien toivossa. (Kinnunen 2008, 97.)

Toisaalta osa tutkimukseemme osallistuneista haastateltavista toi esiin, että omalla suhtautumisella voi vaikuttaa siihen, miten tulee kohdatuksi ja kohdelluksi: vihamielisyys lisää vihamielisyyttä ja ymmärtäväisyys suopeutta. Vaikka yhteiskuntavastaisuuden ymmärrettiin heijastuvan negatiivisesti saatuun palveluun, niin kielteisiä asenteita perusteltiin sillä, että huumeiden käyttäjät tulevat kohdelluksi kaltoin. Ylläpidetään koston kehää eli mielihyvää saadaan laittamalla paha olo kiertoon. Näkemyksemme mukaan vastakkainasettelun ylläpitäminen vaikuttaa olevan myös yhteydessä huumeiden ala-kulttuuriin. Haetaan ”toiseuden” kokemusta, jolla vahvistetaan erillisyyden tunnetta ja huumeiden käyttäjän identiteettiä. Käyttäytyään valtaväestöstä poikkeavalla tavalla, koska se kuuluu rooliin ja korostaa yhteenkuuluvuutta muiden käyttäjien keskuudessa.

Tutkimuksemme mukaan huumeepoliittinen asennoituminen näyttää olevan sidoksissa siihen, missä vaiheessa käyttöhistoriaansa huumeiden käyttäjä on: aktiivikäyttäjät vastustavat tiukkaa rajoittamista, kun taas riippuvuudesta toipuneet käyttäjät ovat konservatiivisempia ja suhtautuivat varauksellisemmin dekriminointiin. Dekriminalisoinnin kannattajat perustelevat omaa kantaansa

kansantaloudellisilla hyödyillä, mutta moni korosti myös huumeiden käyttäjien yhdenmukaisia oikeuksia. Koska alakulttuuriin liittyy huumemyönteinen asennoituminen, se toimii erottelevana tekijänä kannattajien välillä: ihmisen toipues- sa riippuvuudesta hän irtaantuu vanhoista asennemalleistaan. Haastateltavat totesivat, että dekriminalisointiin johtava lakimuutos parantaisi käyttäjien ase- maa, mutta toteutuakseen se vaatii vielä yhteiskunnalta paljon kypsymistä.

Tutkimustulosten perusteella toiminnan vapaaehtoisuus ja osallisuus näyttävät lisäävän ja ylläpitävän muutosmotivaatiota, mutta käyttäjissä on myös yksilöllisiä eroja: toipumisprosessin loppuvaiheessa halutaan suoraviivaisuutta ja na- pakkuutta, kun taas toipumisen alkutaipaleella toivotaan lempeämpää ja ym- märtäväistä lähestymistapaa. Jotta huumeiden käyttäjien erityistarpeisiin voitai- siin vastata, matalan kynnyksen ja esteettömiä palveluja tulisi lisätä rikosoikeu- dellisen kontrollin sijaan. Ilman kunnollista elämänhallintaa huumeiden käyttäjiä on vaikea sitouttaa annettuun hoitoon tai tukeen, minkä takia heiltä ei voidakaan vaatia samanlaisia edellytyksiä.

Yhteiskunnallinen huume keskustelu vakuuttaa olevan hyvin yksipuolista ja asi- antuntijakeskeistä, minkä vuoksi ongelmakäyttäjät jäävät kuulematta yhteiskun- nallisessa päätöksenteossa. Käyttäjien kokemusmaailma tulee harvoin kansan tietoon, koska ihmisillä näyttäisi olevan luontainen tarve torjua arvostiriitaista tietoa. Jotta vallitsevia asenteita voitaisiin muuttaa, päihdetyön koulutusta tulisi lisätä kaikilla sektoreilla, sillä koulutus vaikuttaisi olevan keskeinen tekijä, millä huumeiden käyttäjät tulisivat asemaltaan yhdenvertaisiksi (Kuussaari 2006, 5- 6). Toisaalta pelkän huume keskustelun lisääminen vaikuttaisi myönteisesti huumeiden käyttäjien asemaan.

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tarkastelemalla tutkimusta kokonaisuutena esimerkiksi arvioimalla tutkimusmenetelmien valintaperusteita ja johdonmukaisuutta (Tuomi 2007, 149). Tutkimusprosessimme luotettavuutta lisäsi myös kahden tutkijan välinen vuorovaikutus. Ihmisoikeudet muodostavat tutkimuksemme eettisen perustan, jotka Tutkimuseettisen neuvottelukunta on jakanut seuraavasti: 1) itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, 2) vahingon välttäminen sekä 3) yksityisyys ja tietosuoja (TENK 2015).

Koska tarkoituksenamme oli saada tarvittava tieto mahdollisimman pienellä otannalla, kiinnitimme erityistä huomiota valintakriteereihin ja haastateltavien määrään. Eliittiotanta takasi, että saimme pienellä otannalla mahdollisimman paljon tutkimuksen kannalta merkittävää tietoa. Tutkimuksen luotettavuutta lisätäksemme valitsimme mahdollisimman heterogeenisen näytteen, eli haastateltavat eivät edustaneet yksipuolisesti sukupuolta, ikää tai elämäntilannetta.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluin, sillä oletimme haastateltavien kykenevän kertomaan avoimemmin henkilökohtaisista asioista kahden kesken. Ryhmähaastatteluun verrattuna yksilöhaastattelu myös takasi, että kaikki saivat äänensä kuuluviin eivätkä vastaukset vaikuttaneet toisiinsa. Jokainen haastateltava kohdattiin yksilönä ja pystyimme esittämään henkilökohtaisempia jatkokeskusteluita. Lisäksi yksilöhaastattelujen litterointi oli helpompaa, koska nauhoitettua aineistosta oli vaivatonta helpottaa yksittäinen puhuja.

Vaikka ryhmähaastattelu olisi ollut ajallisesti järkevämpi tapa kerätä aineisto, haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluin asiakkuuden salassa pidettävyyden vuoksi. Oli myös ymmärrettävää, etteivät haastateltavat halunneet jakaa henkilökohtaisia asioitaan ulkopuolisille. Emme voineet mitenkään taata kaikkien haastateltavien kunnioittavan salassapitosopimusta. Väkivallan uhan ja huumepiirien pienen koon takia päätimme, ettemme tee haastatteluja yksityisasunnossa tai tuo haastateltavia samaan tilaan. Huolimattomalla toiminnallamme olisi voinut olla arvaamattomia, jopa kohtalokkaita seurauksia.

Kunnioittaaksemme haastateltavien itsemääräämisoikeutta, emme painostaneet, lahjoneet tai muuten pyrkineet vaikuttamaan asiattomasti haastateltavien päätöksiin, vaan heille annettiin vapaus itsenäiseen päätöksentekoon. Riittäväällä ja totuudenmukaisella tiedottamisella halusimme varmistua siitä, että päätökset perustuvat täyteen ymmärrykseen eikä esimerkiksi virheellisiin oletuksiin. Mahdollisuuksien mukaan haastateltavat saivat myös itse vaikuttaa haastattelun kulkuun ja toteutukseen.

Haastattelutilanteessa panostimme aitoon vuorovaikutussuhteeseen ja ilmapiirin avoimuuteen, jotta tunteita herättävät ja arkaluontoisetkin asiat saataisiin käsiteltyä. Haastattelun aikana pyrimme myös olemaan neutraaleja, jotta emme vaikuttaisi sanattomalla tai sanallisella viestinnällämme aineistoon. Verrattain avoimilla kysymyksillä vältimme johdattelemasta ja sanoittamasta haastateltavien vastauksia.

Kohtaamisen aitous ja empaattinen ja ymmärtäväinen suhtautuminen haastateltavien helpotti heitä puhumaan henkilökohtaisista asioistaan ilman tuomitusta tulemista. Heitä kuunneltiin ja he tulivat kuulluksi. Korostimme myös tutkijan rooliamme sekä sitä, ettemme edusta mitään virallista organisaatiota tai tahoa, vaan toimintamme tarkoituksena oli tasa-arvon ja yhdenvertaisten oikeuksien edistäminen. Näkemyksemme mukaan ammatillisuus ja tutkimuksen riippumattomuus vaikuttivatkin positiivisesti haastattelun ilmapiiriin, ja lähes kaikki haastateltavat suhtautuivat kannustavasti tutkimukseemme. Vain kolme haastateltavaa kieltäytyi haastattelun nauhoittamisesta, mutta heidän mukaansa kysymys ei ollut epäluottamuslauseesta tutkijoita kohtaan vaan terveestä itsesuojeluvaihtelusta.

Koska haastateltavat saattoivat olla haastattelutilanteessa päihteiden vaikutuksen alaisina, jouduimme tarkkaan miettimään, miten aineistoa tullaan hyödyntämään. Ehdottoman tärkeää oli varmistaa, ettemme vahingoittaisi haastateltavan tai hänen lähipiirinsä asemaa tai saataisi heitä tunnistetuiksi aineistosta esimerkiksi puheilmausten takia. Yksityisyyden ja tietosuojan varmistamiseksi poistimme ja karkeistimme kaikki yksilöivät ja epäsuorat tunnisteet aineistoa litteroidessa. Kuitenkin toimintaympäristö säilytettiin ainoana haastateltaviin lii-

tettävänä tunnistetietona, sillä ajattelimme sen olevan oleellinen tieto tutkimusprosessimme kuvauksessa.

Varmistimme haastateltavien yksityisyyden ja tietosuojan tallentamalla haastateluaineiston vain yhdelle, hyvin suojatulle tietokonepäätteelle, kun taas kenttämuistiinpanot kulkivat aina tutkijan mukana. Aineiston analysoinnin jälkeen tutkimusaineisto hävitettiin huolellisesti siten, ettei sitä voida jatkokäyttää muissa tutkimuksissa. Toisenlainen päätös olisi toki edistänyt tieteen avoimuutta ja kriittistä arviointia, mutta sitouduimme haastattelusopimuksessa käyttämään tutkimusaineistoa vain ja ainoastaan opinnäytetyössämme.

Aineiston analysointi aloitettiin aineistoon perehtymällä ja keskustelemalla sen siitä nousseista ajatuksista, mikä lisäsi entisestään tutkimuksen luotettavuutta. Toisinaan huomasimme mielenkiintoisen aineiston vieneen meidät mukanaan, minkä vuoksi oli tärkeää muistuttaa itselleen, että tutkimuskysymykset ohjaavat analysointia eikä toisin päin. Huomasimme myös, että kahdeksan haastateltavaa oli riittävän suuri otos saturaation saavuttamiseen. Aineisto alkoi toistaa itseään jo 5-6 haastateluaineistoa analysoitaessa, eli tutkimuksen kannalta merkittävä tieto siis saavutettiin. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 142.)

6.2 Tutkimuksen ammatillinen arviointi

Sosiaalialan toimintaympäristöt ovat eettisesti haasteellisia, jopa ristiriitaisia, minkä takia on tärkeä pitää mielessä asiakaslähtöisyys ja asiakasta kunnioittava työote. Ammattieettinen osaaminen näyttää olevan vahvasti sidoksissa työntekijän kykyyn reflektoida ennakkoluulojaan sosiaalialan arvolähtökohdista käsin (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 16). Tutkimuksemme aikana myös tutkijapari toimi ”peilinä” omille ajatuksille, mikä edesauttoi oman arvomaailman reflektointia.

Eryteisesti oman ihmiskäsityksen ja arvomaailman tunnistaminen edistivät luotamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentamisessa haastateltaviin. Haastatutelutilanteet vaativat meiltä vuorovaikutustaitojen lisäksi myös kykyä mukautua erilaisiin tilanteisiin: suurin osa haastateluista käynnistyi nopeasti ja puheen tuottamisessa ei ollut mitään ongelmia, mutta toisinaan haastateltavat tarvitsivat

rohkaisemista ja muistutusta vilpittömistä tarkoitusperistämme. Tutkimusaineiston kerääminen harjaannuttikin meitä siten tulevaan ammattiimme. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 18.)

Sosiaalialan työn perusta muodostuu ammattietiikasta ja asiakastyöstä, mutta myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen on keskeinen osa-alue. Näkemyksemme mukaan yhteiskuntakriittinen asenne toimi kantavana voimana läpi opinnäytetyömme. Vaikka tutkintomme ei varsinaisesti olekaan yhteiskuntatieteellinen, tietoperustassamme on vahva yhteiskuntapoliittinen näkökulma verrattuna muihin sosionomi (AMK) opinnäytetöihin. Halusimme tarkoituksella korostaa yhteiskunnan osuutta huumeiden käyttäjien marginalisoinnissa, mistä syystä sisällytimme tutkimuksemme tietoperustaan keskeisimpiä ongelmakäyttäjiin vaikuttavia yhteiskunnallisia rakenteita. Epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteita tarkastelemalla pyrimmekin saamaan aikaan muutoksen. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 15-20.)

LÄHTEET

Deci, E. & Ryan, R. 2000. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*. 2000, Vol. 11, No. 4, 227–268.

Dworkin, G. 2014. Paternalism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2014 Edition). Zaltan, E. (toim.) Viitattu 20.4.2015. <http://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>

Dwyer, R. 2001. The social life of smokes. Processes of exchange in a heroin marketplace. Teoksessa (toim. Fraser, S. & Moore, D.) *The Drug Effect. Health, Crime and Society*. New York: Cambridge University Press.

EU Council. 2012. EU Drugs Strategy (2012-20). 2012/C 402/1 – C 402/10. Official Journal of the European Union.

Hakkarainen, P. 1992. Huumausaineiden käyttötavat. Teoksessa Kontula, O. (toim.) *Huumeiden käyttäjät Suomessa*. Helsinki: Kirjayhtymä, 119-145.

Heinonen, M. 1989. Käyttäjä kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Huumausainelaki 30.5.2008/373.

Ikkala, M. 2001. Rikosoikeudelliset toimenpiteet ja syyttämättä jättäminen. Teoksessa Piisi, R. (toim.) *Huumetyö*. Tampere: Tammi, 132-140.

Junninen, M. 2006. Suomalainen järjestäytyneet rikollisuus – myytti vai fatka? *Haaste* 1/2006.

Kainulainen, H. 2009. Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 245. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kainulainen, H. 2012. Huumausaineen käyttörikos. Viitattu 11.10.2012 www.paihdelinkki.fi > tietopankki > tietoisuus > 300-linja: huumeet ja lääkkeet > 380 politiikka ja markkinat > 383 huumausaineen käyttörikos.

Keinänen, J. 2014. Yhteisöllisyyden haasteet FI4. Atena Kustannus.

Kinnunen, A. 2008. Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Väitöskirja. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kuussaari, K. 2006. Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto. *Tutkimuksia* 155. Stakes.

Kontula, O. 1992. Huumeiden käyttäjät suomalaisessa päihdepolitiikassa. Teoksessa Kontula, O. (toim.) *Huumeiden käyttäjät Suomessa*. Helsinki: Kirjayhtymä, 11-31.

Kontula, O. 1998. Huumepolitiikan sovellutuksia – eurooppalainen perspektiivi. Teoksessa *Huumausainestrategia 1997*. Taustamateriaalia huumausainepoliittisen toimikunnan mietintöön. Komiteamietintö 1997:11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Koskenvuo, M. & Mattila, K. 2009. Terveyden edistämisen ja sairauksien ehkäisyn periaatteet. Viitattu 27.4.2015. Duodecim. www.terveyskirjasto.fi -> Terveyden edistäminen -> Sairauksien ehkäisy -> Terveyden edistämisen ja sairauksien ehkäisyn periaatteet.

Koski-Jännes, A. 2008. Motivoiva haastattelu. Luentomateriaali 3.4.2008. http://www.duodecim.fi/kotisivut/docs/f275002594/tup_luento030408.pdf

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Launis, V. 2010. Itsemääräämisoikeus ja paternalismi terveydenhuollossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2010:47 136-139. Helsinki: Sosiaalilääketieteen yhdistys.

Miller, W. 2008. Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Koski-Jännes, A.; Riittinen, L. & Saarnio, P. (toim.) Kohti muutosta. Helsinki: Tammi, 16-40.

Mikkonen, R. 2002. Vankila ratkaisuna huumeongelmaan. Teoksessa Kontula, O. (toim.) Huumeiden käyttäjät Suomessa. Helsinki: Kirjayhtymä, 177-199.

Mustajoki, P. & Kunnamo, I. 2009. Motivoiva potilashaastattelu, vaikuttava terveysneuvonta. Viitattu 22.4.2015. Duodecim. www.terveyskirjasto.fi -> Terveyden edistäminen -> Sairauksien ehkäisy -> Motivoiva potilashaastattelu, vaikuttava terveysneuvonta.

Ollgren, J.; Forsell, M.; Varjonen, V.; Alho, H.; Brummer-Korvenkontio, H.; Kainulainen, H.; Karjalainen, K.; Kotovirta, E.; Partanen, A.; Rönkä, S.; Seppälä, T. & Virtanen, A. 2014. Amfetamiinien ja opioidien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2012. Yhteiskuntapolitiikka 79(2014):5 498-508. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Onnela, T. 2001. Huumeet ja huumeiden kontrolli historian näkökulmasta. Teoksessa Onnela, T. (toim.) Pyhä huumesota. Huumeiden politiikan pelkoja ja utopioita. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto, 19-40.

Partanen, J. 2002. Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 13-37.

Pearson, G. & Hobbs, D. 2001. Middle market drug distribution. Home office research study 227. Home Office Research, Development and Statistics Directorate.

Peltoniemi, M. 2011. Normaali narkomaani? Kokemustutkimus huumeriippuvuudesta, hoidosta ja toipumisesta. B Raportteja 49. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Perälä, J. 2011. Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä. Tutkimus 56. Väitöskirja: Sosiologian laitos. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Rouhiainen-Valo, T.; Rantanen, T.; Hovi-Pulsa, R. & Tietäväinen, S. 2010. Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaamisen avaajina. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010-2015. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Salasuo, M. 2004. Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Saarijärvi: Gummerus.

Salasuo, M. & Rantala, K. 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi, K. & Hakkarainen, P. (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 38-67.

Salo-Chydenius, S. 2010. Motivoiva haastattelu / motivoiva toimintatapa. Viitattu 22.4.2015. A-klinikkasäätiö. www.paihdelinkki.fi -> Tietopankki -> Tietoiskut -> Päihdetyön menetelmät ja -koulutus -> Motivoiva haastattelu / motivoiva toimintatapa.

Sarvanti, T. 1997. Huume politiikka ja oikeudenmukaisuus. Tutkimuksia 83. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Sisäasiainministeriö. 2003. Poliisin tulossuunnitelma 2003-2006. Poliisiosaston julkaisu 13/2003. Sisäasiainministeriö.

Soikkeli, M. 2001. Huume politiikka. Teoksessa Piisi, T. (toim.) Huumetyö. Tampere: Tammi, 9-29.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Huumausaine politiikka. Viitattu 8.1.2015. Etusivu -> Hyvinvoinnin edistäminen -> Päihdehaittojen ja riippuvuuksien ehkäisy -> Huumausaine politiikka.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:16.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tammi, T. 2007. Medicalising prohibition. Harm reduction in Finnish and international drug policy. Vaajakoski: Gummerus.

Tammi, T.; Pitkänen, T. & Perälä, J. 2011. Stadin nistit - huono-osaisten helsinkiläisten huumeidenkäyttäjien päihdeet sekä niiden käyttötavat ja hankinta. Yhteiskuntapolitiikka 76(2011):1. 45-54. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2015. Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Viitattu 15.4.2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö. www.tenk.fi -> Eettinen ennakoarvointi ihmistieteissä -> Eettiset periaatteet.

Varjonen, V. 2015. Huume tilanne Suomessa 2014. Raportti 1/2015. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

YLE. 2015. Kokaiini on kultaakin kalliimpaa. Viitattu 21.4.2015. http://yle.fi/uutiset/kokaiini_on_kolme_kertaa_kultaa_kalliimpaa_taman_verran_huumeet_mak_savat_suomessa/7814423

Zaich, D. 2002. Trafficking Cocaine: Colombian Drug Entrepreneurs in the Netherlands. Springer Science & Business Media.

LIITTEET

Analysointitaulukko – Pragmaattisen dekriminälisöinnin vaikutukset

Taulukko 1. Analysointitaulukko - Pragmaattisen dekriminälisöinnin vaikutukset

	ILMAUKSET	ALALUOKAT	YLÄLUOKAT
PRAGMATTINEN, HAITTOJA VÄHENTÄVÄ POLITIIKKAA	"Ei olis mitää arpakemikaaleja" H4	Lisää turvallisuutta	Dekriminalisöinnin vaikutukset yksilöön
	"Vois kertoa avoimesti omista ongelmista" H7	Lisää avoimuutta	
	"[littomasta huumeakaupasta] hyötty joku ihmiskauppias tai sotaloordi" H4	Helpottaa syyllisyyden tunnetta	
	"Ihmisten yksityiset ongelmat pienenis ku ei olis mitää rikollisöikeudellisia haittoja siitä" H8	Poistaa kriminälisöinnin oheishaittoja	
	"Sekottais monien ihmisten päät" H7	Käytön yksilölliset haitat	
	"Jos olis Alko-ratkasu ni [poliisökontrolli] vois panostaa enemmän siihen ettei alaikäset sais huumeita käsiinsä" H6	Tehostaa resurssien kohdentumista	Dekriminalisöinnin vaikutukset yhteiskuntaan
	"Mämmi [mda] ja naksutki [ekstaasi] kauppoihiin ni siis valtio sai niin paljo rahaa" H2	Tehostaa kansantaloutta	
	"Ketää ei tarvis vahdata ja ihmiset olis saman arvosia" H2	Lisää tasa-arvoisuuta	
	"Littomuus ei muuta mitään, kyllä keinot aina keksitään" H3	Kokonaiskiellon tehotomuus	
	"Yhteiskunta ei ole vielä valmis" H4	Ilmapiirin kypsymättömyys	
"Hetkeks varmaa pahenis huumeongelma" H4	Syventää huumeongelmaa		

Analysointitaulukko – Ideologisen kokonaiskieltopolitiikan vaikutukset

Taulukko 2. Analysointitaulukko - Ideologisen kokonaiskieltopolitiikan vaikutukset.

	ILMAUKSET	ALALUOKAT	YLÄLUOKAT
KOKONAIKIELTOPOLITIIKKA	"...huumeiden hankkiminen on vaikeeta" H1	Heikentää saatavuutta	Kriminalisoinnin vaikutukset yksilöön
	"Ei heppoisia ensikokeiluja, ehkäisee niitä" H1	Ehkäisee kokeiluhalua	
	"Kielletty hedelmä" H1	Lisää kokeiluhalua	
	"Eristää ihmisen yhteiskunnasta" H1 "Syventää koloa" H4	Lisää syrjäytymistä	
	"Ei auta ihmisiä, joilla on huumeongelma" H1	Vaikeuttaa toipumista	
	"Avun pyytäminen on aika vaikeeta nyt" H8	Vaikeuttaa avun hakeutumista	
	"Mä nään et on huono asia et on kriminalisoitu koska poliisi ja toi erottaa kantaväestöstä" H4 "Me ollaan niitä rikollisia" H8	Lisää eriarvoisuutta	Kriminalisoinnin vaikutukset yhteiskuntaan
	"Subutex päätty aina kaduille" H3	Lisää rikollisuutta	
	"Mä en nää että laillisuus tai laittomuus vaikuttais kysyntään millään lailla" H4	Poistaa nykyistä tehottomuutta	

Teemahaastattelun kysymysrunko

Käyttöhistoria

Kuvaile käyttöhistoriaasi ja tämän hetkistä tilannettasi käytön suhteen

Mikä sai sinut aloittamaan huumeiden käytön?

Miksi käytät niitä edelleen/Mikä sai sinut lopettamaan?

Tarjonnan vähentäminen

Millaisia kokemuksia sinulla on valvontaviranomaisista?

Miten kokemukset ovat vaikuttaneet käyttötapoihisi muuten elämääsi?

Kysynnän vähentäminen

Millaista tukea olet saanut päihdeongelmaan?

Onko siitä ollut mielestäsi hyötyä? Mitä jäit kaipaamaan?

Miten sinuun on suhtauduttu huumeiden käyttäjänä (esim. terveyskeskuksessa, käyttäjille suunnatuissa/tarkoitetuissa palveluissa)?

Huumepolitiikka

Mitä mieltä olet siitä, että huumeiden käyttö on laissa kielletty? Mitä hyötyjä siitä on? Entä haittoja?

Mitä mieltä olisit, jos huumeiden käyttö laillistettaisiin/sallittaisiin? Mitä hyötyjä siitä olisi? Entä haittoja?

Suostumus haastatteluun osallistumisesta

Tämä haastattelututkimus on osa sosionomi (AMK) opinnäytetyötämme, minkä tavoitteena on selvittää huumeiden käyttäjien kokemuksia Suomen huumeepoliittisten strategioiden kahdesta eri keinosta: tarjonnan ja kysynnän vähentämisestä. Tarjonnan vähentämisellä tarkoitetaan pääasiassa valvontaviranomaisten (poliisi, tulli ja rajavartiolaitos) väliintuloa huumeiden käytön ja välitysketjun katkaisemiseksi. Kysynnän vähentämisellä puolestaan viitataan yhteiskunnan hyvinvointia ja asuinoloja edistäviin toimiin sekä huumeiden käyttäjille suunnattuihin palveluihin. Lisäksi selvitämme haastateltavien näkemyksiä nykyisestä huumeepolitiikasta ja sen kehittämisehdotuksia.

Haastattelu nauhoitetaan, jonka jälkeen nauhoite kirjoitetaan sanalliseen muotoon. Tutkimuksessamme on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää kunnioittaa sinun yksityisyyttäsi, joten nauhoite ja kirjallinen materiaali tuhotaan tutkimuksen päätteeksi. Nimesi, ikäsi ja sukupuolesi jäävät näkymättömiin tutkimusaineistossa, ja kiinnitämme myös huomiota, ettei sinua voida tunnistaa muiden aineistossa esiintyvien seikkojen avulla. Tutkimukseen osallistuu sinun lisäksi 7 muuta henkilöä.

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja halutessasi voimme pitää taukoja haastattelun aikana.

Tutkimustuloksia käytetään vain ja ainoastaan opinnäytetyössämme, eikä itse haastatteluja julkaista missään muodossa. Opinnäytetyömme raportti julkaistaan keväällä 2015 osoitteessa www.theseus.fi

Kiitos osallistumisesta!

Sosionomiopiskelijat Riikka Leino ja Janne Salomaa